

ANALIZA MEDIJSKIH SADRŽAJA NAMIJENJENIH SREDNJOŠKOLSKOJ POPULACIJI

VLADA CRNE GORE
MINISTARSTVO SPORTA

ANALIZA MEDIJSKIH SADRŽAJA NAMIJENJENIH SREDNJOŠKOLSKOJ POPULACIJI

**NVO Savez za djecu i mlade - Kuća
u partnerstvu sa Institutom za sociologiju i psihologiju**

**ANALIZA MEDIJSKIH SADRŽAJA NAMIJENJENIH
SREDNJOŠKOLSKOJ POPULACIJI**

Izdavač

NVO Savez za djecu i mlade-Kuća
Ulica 27. marta B/22, 81 000 Podgorica
nvokuca@gmail.com

Za izdavača

Pavić Radović

Autorke analize i monitorke

Mirjana Radović, Anđelija Kovačević Lučić, Martina Markolović

Urednik

Pavić Radović

Autorka fokus grupnog istraživanja:

dr Nataša Krivokapić

Asistentkinja u istraživanju:

Biljana Radović

Partner na projektu

Institut za sociologiju i psihologiju
Filozofskog fakulteta u Nikšiću

Priprema za štampu:

Dragan Lučić

Štampa: Studio Mouse

Tiraž: 200

decembar 2017.

ISBN 978-9940-9859-0-5

9 789940 985905 >

**CIP - Каталогизacija u publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISBN 978-9940-9859-0-5
COBISS.CG-ID 34509840**

VLADA CRNE GORE
MINISTARSTVO SPORTA

Analiza je nastala u okviru projekta: „Monitoring medijskih sadržaja namijenjenih srednjoškolskoj populaciji“, čije sprovođenje je omogućilo Ministarstvo sporta Crne Gore. Sadržaj izvještaja je isključiva odgovornost autora i ni u kom pogledu ne odražava stavove i mišljenja donatora.

# UVOD	6
# O PROJEKTU	7
# METODOLOGIJA	7
# ZAKLJUČCI I PREPORUKE	9
# NALAZI MONITORINGA TVCG1, TV VIJESTI, PRVA TV I TV PINK M	15
# ANALIZA EMITOVANIH SADRŽAJA NA TVCG1, TV VIJESTI, PRVA TV I TV PINK M	20
# NALAZI MONITORINGA I ANALIZA OBJAVLJENIH SADRŽAJA NA PORTALIMA VIJESTI, CDM I ANALITIKA	24
# ŠTA SREDNJOŠKOLCI MISLE O SADRŽAJIMA KOJI IM SE NUDE?	30
# KOLIKO SU SADRŽAJI POSVEĆENI MLADIMA IZ POSEBNO RANJIVIH GRUPA: OSI, RAE I LGBT OSOBAMA I ŠTA SREDNJOŠKOLCI KAŽU O TOME?	31
# DA LI SU MLADI SPREMNI DA PREUZMU AKTIVNIJU ULOGU U IZRADI MEDIJSKIH SADRŽAJA KOJI BI BILI ZANIMLJIVI I KORISNI NJIHOVIM VRŠNJACIMA?	32
# DODATAK	35

UVOD

Zahvaljujući finansijskoj podršci Ministarstva sporta Crne Gore, NVO Savez za djecu i mlade Kuća u periodu od 1. jula 2017. do 30. novembra 2017. godine sprovela je projekat „Monitoring medijskih sadržaja namijenjenih srednjoškolskoj populaciji“, u okviru kojeg je kao krajnji rezultat nastala publikacija koja je pred vama.

Motiv za ovakvo istraživanje jeste sveopšti utisak da sadržaji koji se nude mladima u masovnim medijima oskudijevaju adekvatnim programima, te da moderni mediji, iako imaju nesvakidašnji uticaj, zapostavljaju njihove stvarne potrebe, manipulišu njima i relativizuju ih. Kako su generacije današnjih mladih, simbolično govoreći, djeca medija, onda ovaj problem iziskuje naglašenu pažnju.

Nas je, prvenstveno kao roditelje okupljene u organizaciji, a ništa manje i kao odgovorne članove društva, interesovalo da utvrdimo kako se neki od najgledanijih/najčitanijih crnogorskih medija, pozicioniraju u odnosu na navedenu tezu i kako ih mladi percipiraju. Sama činjenica da u 2017. godini srednju školu pohađa 27.7521 učenika (mladih od 15 do 18 godina), nije zanemariv broj za predmetnu analizu, a ne bi trebao biti ni medijima.

Oslanjajući se na sopstvene kapacitete i uz pomoć skromnih sredstava, uspjeli smo da realizujemo, po nama, jedan važan posao i javnosti ponudimo korisne informacije. Smatramo da one svim društvenim činiocima, naravno i samim medijima kojima smo se bavili, mogu poslužiti kao valjan predložak

za dalje bavljenje ovom temom. Bez tendencioznosti i namjere da donosimo vrednosne sudove o kvalitetu sadržaja, cilj nam je bio da ukažemo na činjenično stanje i podatke koji sami za sebe dovoljno govore.

Ipak, sumirajući ih, može se bez zadržke konstatovati da su mladi nedovoljno zastupljeni i da su na taj način, indirektno, prikazani kao pasivni i nezainteresovani. Takođe, pokazalo se kako su mladi previše zastupljeni u tzv. lakim temama vezanim uz sport i zabavu, dok ih u temama koje se bave politikom, ekonomijom, socijalnom problematikom... nema. Sama struktura informacija o mladima govori da se mediji prema njima odnose bez koncepta, takoreći usputno – isključivo kao prema recipijentima, a ne kao potencijalnim sudionicima u kreiranju medijskih sadržaja. To za posljedicu ima, kako pokazuje istraživanje partnera sa Instituta za sociologiju i psihologiju, reverzibilan proces, odnosno prisustvo preovlađujućeg nepovjerenja mladih prema medijima. To saznanje može biti od velike korisiti i samim medijima koji žele da budu dominantan kreator društvenih zbivanja, a ne tek puki prenosilac događaja. Takav pristup, smatramo, trebalo bi osobito snažno da bude izražen u stvaranju sadržaja za djecu i mlade, koji su i najviše izloženi medijima i kojima su oni (p)ostali glavni izvor informacija i savjeta. Jedino kretanjem u tom smjeru mogli bi imati značajnu ulogu u odgoju mladih generacija i mogli bi govoriti o njihovom uvažavanju mladih. U suprotnom, ne bi bili daleko od podcjenjivanja.

(I) Broj upisanih učenika u srednjim školama na početku školske 2016/2017. godine, prema podacima MONSTAT-a na dan 21.4.2017. Detaljnije na: <http://www.monstat.org/cg/novosti.php?id=2375>

O PROJEKTU

Projekat je sproveden sa krajnjim ciljem da se izradi analiza objavljenih medijskih sadržaja koji su namijenjeni mladima srednjoškolskog uzrasta, odnosno u kojima su predmet izvještavanja bila pitanja koja se odnose ili se tiču ove populacije, kao i da se ispituju njihovi stavovi u vezi sa tim. Predmet analize je televizijski program emitovan na nacionalnom emiteru (TVCG1), kao i televizijama sa nacionalnom pokrivenošću: TV Pink M, Prva TV i TV Vijesti, kao i članci objavljeni na najčitanijim portalima: Vijesti (www.vijesti.me), Cafe del Montenegro – CdM (www.cdm.me) i Analitika (www.portalanalitika.me) u periodu od 20. jula do 30. septembra 2017. godine.

Dodatno, istražili smo i stavove, odnosno mišljenja mladih u vezi sa ovim temama.

Nalazi, zaključci i preporuke nastali na osnovu prikupljenih podataka su predstavljeni u nastavku izvještaja.

Zahvaljujemo se gospođi Ljiljani Savić, urednici Jutarnjeg programa TVCG1, na ustupljenom materijalu, kao i svima koji su sugestijama i komentarima doprinijeli izradi analize.

METODOLOGIJA

Praćenje navedenih medijskih sadržaja (ukupno 73 dana) je uključivalo kvantitativnu i kvalitativnu komponentu. Kvantitativno praćenje televizija je podrazumijevalo monitoring specijalizovanih emisija i programa koji su namijenjeni ciljnoj grupi u okviru obrazovnog, kulturnog i sportskog programa, uključujući i priloge emitovane u okviru jutarnjeg, odnosno informativnog programa. U tom smislu, nijesu praćeni sadržaji u okviru zabavnog programa, programa kolažnog tipa, kao ni filmski i serijski program. Ovom prilikom evidentirani su podaci o terminima emitovanih emisija ili priloga, njihovoj dužini trajanja, broju emitovanja emisija ili priloga u toku dana, broju uključenih sagovornika, kao i broju sagovornika koji pripadaju ciljnoj grupi. Kvalitativno praćenje podrazumijevalo je opis i kratak komentar programskog sadržaja i karakteristično zapažanje u vezi sa temama o kojima se izvještava. Dodatno, trudili smo se da posebno sagledamo stanje u vezi sa izvještavanjem o posebno ranjivim grupama: mladima sa invaliditetom i mladima koji pripadaju RAE ili LGBT populaciji.

Slična metodologija je primijenjena i u odnosu na portale. Kvantitativno praćenje je podrazumijevalo evidentiranje podataka o broju objavljenih članaka o mladima ili za mlade srednjoškolske dobi, broju uključenih sagovornika, kao i broju sagovornika koji pripadaju ciljnoj grupi. I ovom prilikom je uključen opis i kratak komentar analiziranih sadržaja, te posebna pažnja usmjerena na mlade iz ranjivih kategorija.

Napominjemo da predmet monitoringa nijesu bili tzv. višegeneracijski programski sadržaji, tj. oni sadržaji koji su prema tematici predmet pažnje šireg auditorijuma (pa i sred-

njoškolske populacije), osim u slučajevima kada su se direktno bavili srednjoškolcima ili su srednjoškolci bili sagovornici.

Konačno, u periodu od 17. do 29. septembra 2017. godine Institut za sociologiju i psihologiju Filozofskog fakulteta u Nikšiću organizovao je 10 fokus grupa sa učenicima srednjih škola u Podgorici, Herceg Novom, Beranama, Bijelom Polju i Nikšiću. Razgovarano je sa 100 mladih, odnosno sa po 50 **učenica i učenika srednjih škola uzrasta od 15 do 18 godina**. Sagovornici su birani na osnovu unaprijed utvrđenih kriterijuma¹ kako bi se obezbijedila reprezentativnost uzorka. Vodič za fokus grupni razgovor je sadržao 7 cjelina odnosno tema, sa prethodno utvrđenim pitanjima čiji je cilj bio da usmjeravaju razgovor u pravcu dobijanja odgovora koji su od značaja za cjelokupno istraživanje.

Teme na kojima se bazirao fokus grupni razgovor su:

1. praćenje TV programa (TVCG1, Vijesti, Prva TV, Pink M);

2. koliko na TV medijima (TVCG1, Vijesti, Prva TV, Pink M) ima emisija posvećenih srednjoškolcima;

3. koliko na internet portalima (CdM, Vijesti, Analitika) ima sadržaja posvećenih srednjoškolcima;

4. kojim bi temama željeli da se mediji bave;

5. koliko mladi ljudi prate internet;

6. da li na TV medijima ima dovoljno sadržaja posvećenih:

- osobama sa invaliditetom
- pripadnicima RAE populacije
- pripadnicima LGBT populacije

7. koliko su mladi ljudi uključeni u realizaciju programa posvećenu njima.

Učesnicima je garantovana anonimnost. Rezultati istraživanja su predstavljeni u nastavku teksta na relevantnim mjestima, dok se istraživanje integralno nalazi u dodatku I.

Konačno, rezultati monitoringa su predstavljeni zbirno u odnosu na medije, dok su detaljni izvještaji o monitoringu dostupni na zahtjev.

¹ Da ispitanici nijesu angažovani u medijima, marketinškim agencijama, agencijama za istraživanje tržišta, da nijesu u srodstvu sa anketarima / regruterima i da nijesu u posljednjih 12 mjeseci učestvovali u fokus grupama.

ZAKLJUČCI

U ODNOSU NA TELEVIZIJE

U navedenom periodu od 73 dana (20. jula do 30. septembra 2017) programski sadržaj prikazan na televizijama TVCG1, TV Vijestima, Prvoj TV i TV Pink M je monitorovan na dnevnoj bazi, odnosno u periodu od 06.00 h do 23.00 h tj. 17 sati dnevno. Ukupni emisioni period u odnosu na koji se pratio sadržaj za srednjoškolce iznosio je 1.241 sat za svaku od televizija.

Sprovedena analiza je pokazala nedostatak specijalizovanih emisija namijenjenih srednjoškolcima, sa izuzetkom TV Vijesti. Naime, u posmatranom periodu, samo su na TV Vijestima emitovane 3 epizode (specijalizovane) emisije domaće produkcije *U lavirintu*² u kojima su, na način prijemčiv mladima, obrađena pitanja dječijeg prosjačenja, obrazovanja i zapošljavanja mladih Roma, kao i pitanje maloljetničkih brakova. Kad su u pitanju preuzeti, odnosno reemitovani sadržaji, takođe se izdvaja samo TV Vijesti, koja je prikazivala serijal emisija *Perspektiva*. U ovoj emisiji su upravo mladi iz regiona iznosili svoje mišljenje u vezi sa važnim temama kao što su nacionalizam, vjerska netrpeljivost, ljudska prava i sl.

Kada su u pitanju drugi sadržaji (direktni prenosi, prilozi, servisne informacije, intervjui) od značaja za ciljnu grupu, po broju ukupno emitovanih sadržaja na prvom mjestu se nalazi TVCG sa 269 sadržaja,

na drugom TV Vijesti sa 211 sadržaja, zatim slijede Prva TV sa 99 sadržaja i TV Pink M sa ukupno 78 emitovanih sadržaja. Ipak, posmatrano u odnosu na ukupno vrijeme trajanja emitovanih sadržaja, na prvom mjestu se nalazi TV Vijesti sa ukupno 26 sati i 36 minuta emitovanih sadržaja, dok je na drugom mjestu TVCG1 sa ukupno 19 sati i 49 minuta emitovanih sadržaja. Sa značajno kraćim ukupnim vremenom posvećenim navedenim sadržajima slijede TV Pink M sa 2 sati i 3 minuta i Prva TV sa 1 sat i 58 minuta.

U odnosu na ukupni broj emitovanih sadržaja prvenstvo sportskim temama su dale TVCG1 i TV Pink M, dok su prvenstvo temama vezanim za obrazovanje dale TV Vijesti i Prva TV. U sadržinskom smislu, televizije su oko polovinu ukupno emitovanih sadržaja posvetile sportskim temama odnosno uspjesima domaćih sportista koji pripadaju ovoj ciljnoj grupi. Sljedeća najčešće obrađivana tema je (formalno) obrazovanje srednjoškolaca. Naime, televizije su najveći broj sadržaja iz ove oblasti posvetile izvještavanju o predstojećoj školskoj godini na fakultetima, uslovima učenja, smještaju u studentske domove, maturskim ekskurzijama, nabavci udžbenika, i sl. Po pravilu, ove teme su u najvećem broju slučajeva obrađene u formi servisnih informacija i najava. Uz ovu tematiku, najzastupljenije je bilo izvještavanje o (tada) neizvjesnom upisu svršenih srednjoškolaca na Višu medicinsku školu u Beranama, odnosno mjestu i načinu organizacije studija. Primjećuje se da je izostalo obrađivanje teme obrazovanja u širem smislu, kao npr. izvještavanje o kvalitetu obrazovnog programa, konkurentnosti zanimanja za koja se srednjoškolci osposobljavaju, oblicima i

² Emisija "U lavirintu" dio je projekta "Zaposli se i ispričaj priču", koji sprovodi Centar za istraživačko novinarstvo sa partnerima, a finansira Evropska unija, posredstvom Ministarstva finansija Crne Gore.

moogućnostima neformalnog obrazovanja mladih i sl.

Najveću raznovrsnost u obrađenim temama pronalazimo u sadržajima (uglavnom priložima i intervjuima) koji bi se mogli podvesti pod rubriku društvo i kultura. Međutim, sa izuzetkom TV Vijesti, kod koje je ova oblast najviše zastupljena kroz serijal emisija *Perspektiva*, ovakvi sadržaji su najmanje zastupljeni u ukupnom broju emitovanih sadržaja. Ovom prilikom su obrađivane teme kao što su zapošljavanje srednjoškolaca, zloupotreba droga i druge bolesti zavisnosti, važnost životne sredine, prevencija polno prenosivih bolesti, vršnjačko nasilje i dr.

Kada je riječ o ukupom broju i zastupljenosti sagovornika u emitovanim sadržajima, zaključak je da ukupni broj uključenih sagovornika iz ciljne grupe, u odnosu na ukupni broj drugih sagovornika u priložima, pokazuje manje-više ujednačen odnos (sa izuzetkom TV Vijesti koje su, ne računajući serijal emisija *Perspektiva*, prvenstvo dale drugim sagovornicima). Tako je, u analiziranom periodu, TVCG 1 uključila 65 sagovornika iz ciljne grupe, dok je drugih sagovornika u priložima bilo 62. TV Vijesti su uključile 36 sagovornika iz ciljne grupe i 61 drugog sagovornika. Kod Prve TV ovaj odnos je 16 iz ciljne grupe i 15 drugih, dok je kod TV Pink M odnos 11 sagovornika iz ciljne grupe u odnosu na 16 drugih sagovornika. Međutim primjetno je da ni kod jedne televizije, u sadržinskom smislu nije postignut ujednačen pristup, odnosno, nije obezbjeđeno da se na adekvatan način čuje mišljenje ciljne grupe u vezi sa temama koje se samim srednjoškolicima čine najvažnijim. Tokom monitoringa su evidentirani pojedinačni prilozi u kojima je bilo više sagovornika srednjoškolaca koji

su govorili na iste ili slične teme (na primjer mladi sportisti u sportskim sadržajima, školski uspjesi pojedinaca, najave i organizacije pojedinih obrazovih kampova), ali je uglavnom izostajalo njihovo mišljenje na teme koje ih više zanimaju kao televizijski sadržaj, život sa novim tehnologijama, vršnjačko i sajber nasilje, bolesti zavisnosti i sl.

I sprovedeno istraživanje je pokazalo da sami srednjoškolci smatraju da je najveći dio televizijskih emisija i programa posvećen ili djeci uzrasta do 10 ili 12 godina ili starijim generacijama, odnosno da nema sadržaja koji bi bili posvećeni njima. Takođe smatraju da bi televizije trebale da se više bave problemima, potrebama i pitanjima sa kojima se susreće njihova generacija. Teme koje najviše zanimaju tinejdžere i na koje bi željeli da mediji malo više obrate pažnju prvenstveno su vezane za izbor njihovog budućeg zanimanja, rješavanje problema u ponašanju, jačanje samopouzdanja, obrazovne teme u širem smislu, školska takmičenja, teme vezane za odrastanje i zabava. Konačno, smatraju da je potrebno da ove teme budu obrađene na zanimljiviji, savremeniji način, kroz sadržaje koji bi morali biti interaktivniji i participativniji.

U posmatranom periodu, sa izuzetkom TV Vijesti i emisije *U lavirintu*, zabilježeni su tek sporadični sadržaji koji su namijenjeni srednjoškolskoj populaciji, a u kojima su obrađena pitanja prava osoba sa invaliditetom (OSI), Roma, kao i lezbejki, gejeva, biseksulanih ili transrodnih osoba (LGBT). Sa druge strane, sprovedeno istraživanje je pokazalo da mladi ljudi pokazuju interesovanje za razgovor na ove teme. Nažalost, dio ispitanika je u odnosu na LGBT osobe ispoljio predrasude i diskriminatorske stavove.

Iako mladi učesnici ispitivanja sebe generalno doživljavaju pasivnim, bezvoljnim i bez dovoljno samopouzdanja, smatraju da bi uz odgovarajuću pomoć i podršku bili motivisani da i sami učestvuju u izradi sadržaja koji bi bili korisni njihovim vršnjacima.

U ODNOSU NA PORTALE

U odnosu na portale Vijesti, CdM i Analitika, predmet monitoringa su bili sadržaji objavljeni u periodu od 20. jula do 30. septembra.

U posmatranom periodu, portal CdM objavio je 218 tekstova što je 1.79% od ukupno 12.140 objavljenih informacija. Portal Vijesti je objavio ukupno 200 informacija vezanih za srednjoškolsku populaciju, što čini 2% od ukupno 9.635 informacija koliko je na ovom portalu objavljeno za navedeni period. U istom periodu, portal Analitika je objavio je 133 teksta ove vrste, što predstavlja 1.98% od ukupno objavljenih 6.708 tekstova.

Iako je riječ o različitim vrstama medija, može se primjetiti da je, posmatrano u odnosu na ukupan broj sadržaja objavljenih na portalima, procentulano učeće sadržaja namijenjenih srednjoškolskoj populaciji na nivou televizija TV Vijesti (2.14%) i TVCG1 (1.59%), odnosno veće u odnosu na Prvu TV (0.16%) i TV Pink M (0.15%).

U odnosu na ukupan broj objavljenih sadržaja, primjećuje se da su sva tri portala dala prednost sportskim temama i to: portal Vijesti – 97 (48.5%), portal Analitika – 75 (56.5%) i portal CdM – 107 (49%) izvještavajući na prvom mjestu o sportskim uspjesima mladih državnih reprezentacija.

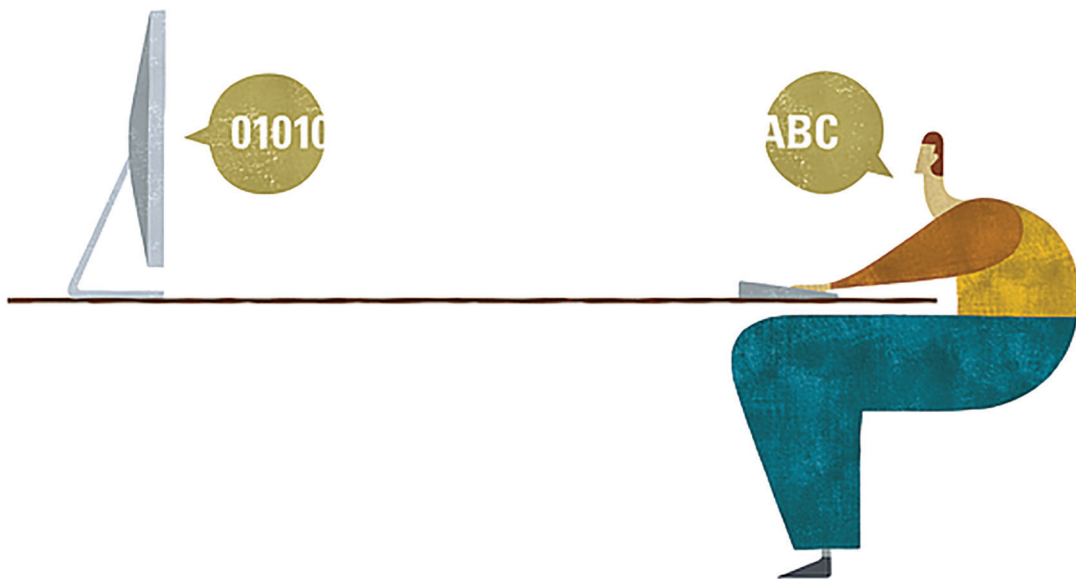
Na drugom mjestu po učestalosti su teme obrađene u rubrici društvo, u kojima, takođe u odnosu na sva tri portala, preovladava izvještavanje na temu (formalno) obrazovanja mladih. Kao i kod televizija, najveći broj sadržaja iz ove oblasti je bio u formi servisnih informacija na temu predstojeće školske godine, uslovima učenja i smještaja u učeničke i studentske domove, maturskim ekskurzijama, nabavci udžbenika, i slično. Na drugom mjestu po zastupljenosti je bilo izvještavanje o (tada) neizvjesnom upisu svršenih srednjoškolaca na Višu medicinsku školu u Beranama, odnosno mjestu i načinu organizacije studija. I u odnosu na portale se primjećuje da je izostalo obrađivanje teme obrazovanja u širem smislu, kao npr. izvještavanje o kvalitetu obrazovnog programa, konkurentnosti zanimanja za koja se srednjoškolci osposobljavaju, oblicima i mogućnostima neformalnog obrazovanja mladih. Ipak, u ostatku tekstova koji bi se mogli u širem smislu podvesti pod rubriku društvo, primjećuje se veća raznolikost obrađenih tema. Takođe, primjećuje se i da su portali generalno posvetili više prostora izvještavanju o aktivnostima nevladinih organizacija koje su usmjerene na poboljšanje položaja mladih.

Kada je riječ o ukupom broju i zastupljenosti sagovornika u emitovanim sadržajima, iz odnosa broja uključenih sagovornika iz ciljne grupe prema broju drugih sagovornika, zaključuje se da je prednost data drugim sagovornicima, a ne mladima o kojima se izvještava. Ovaj nalaz je najizraženiji kod portala Vijesti koji je u tekstovima i uključio najveći broj sagovornika (16 sagovornika iz ciljne grupe, 46 ostalih sagovornika), zatim kod portala CdM (10 sagovornika iz ciljne grupe i ostalih sagovornika 24) i portala Analitike (6 sagovornika iz ciljne grupe i ostalih takođe 24).

Konačno, u posmatranom periodu, generalno gledajući, jedva da su zabilježeni tekstovi u kojima su obrađivane teme srednjoškolaca, odnosno mladih, koji pripadaju nekoj od posebno ranjivih grupa: **OSI, RAE i LGBT**. Naime, portal Vijesti je objavio 5 tekstova, od kojih su 4 afirmisala prava osoba sa invaliditetom, dok se jedan tekst ticao prava Roma. Portali Analitika i CdM su objavili po 1 tekst u kojima su izvještavali o aktuelnostima koje su se odnosile na mlade osobe sa invaliditetom.

S obzirom da su mladi koji su učestvovali u istraživanju već ukazali na to da u najvećoj mjeri prate medije preko interneta, očekivanje je bilo da će portali biti predmet njihovog interesovanja u većem obimu. Analiza rezultata je, međutim pokazala sasvim suprotno. **Najveći broj ispitanika gotovo uopšte ne prate, niti su mnogo zainteresovani za navedene portale.** Jedan od osnovnih razloga

za to što srednjoškolci veoma malo prate portale jesu sami sadržaji koji se u njima nude, odnosno nedostatak sadržaja koji su posvećeni srednjoškolcima, tinejdžerima. Kako su ispitanici naveli, na njima uglavnom preovladavaju zabavni sadržaji i politika. **Jedan dio sagovornika je ukazao na problem tzv. bombastičnih naslova, iza kojih se kriju netačne ili lažno predstavljene informacije bez većeg značaja.**

PREPORUKE:

NAPOMENA: preporuke se odnose na sve posmatrane televizije i portale imajući u vidu značaj javnog interesa koji se ogleda u potpunom i sadržajnom informisanju mladih ljudi, a posebno na TVCG1 čija je osnovna djelatnost da proizvodi programske sadržaje koji su, između ostaloga: “namijenjeni svim segmentima društva, posebno vodeći računa o djeci i omladini, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, licima sa invaliditetom, socijalno ugroženim i drugim specifičnim grupama“ (čl. 9, st. 1, t. 4 Zakona o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crna Gora).

1. Producirati, odnosno reemitovati ili prenositi sadržaje, koji bi bili posvećeni mladima, odnosno u kojima bi se na savremen i prijemčiv način obrađivale teme koje ova populacija smatra važnim i nedovoljno zastupljenim: izbor njihovih zanimanja, rješavanje problema u ponašanju, jačanje samopouzdanja, obrazovne teme u širem smislu, školska takmičenja, teme vezane za odrastanje i zabava.

2. U svim drugim sadržajima (prilozima, intervjuima) obrađivati navedene teme koje mladi doživljavaju važnim i nedovoljno zastupljenim.

3. Osavremeniti i prilagoditi pristup problemima, potrebama i pitanjima sa kojima se susreće srednjoškolska populacija.

4. Programske sadržaje namijenjene mladima učiniti prijemčivijim, zanimljivijim, interaktivnijim i participativnijim.

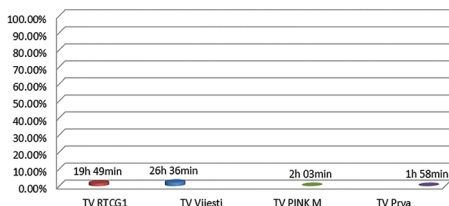
5. Uložiti više napora kako bi se teme poštovanja i zaštite ljudskih prava i suzbijanja predrasuda i diskriminacije na prijemčiv način i pravilno približile mladim ljudima, posebno imajući u vidu da oni tek treba da grade svoje životne stavove.

6. Neophodno je da i televizije i portali, u okviru svojih mogućnosti, preduzmu korake kako bi se ostvarili uslovi da se što više srednjoškolaca animira i uključi u proces izrade novih sadržaja.

NALAZI MONITORINGA

TVCG 1, TV VIJESTI, PRVA TV I TV PINK M

TELEVIZIJE: Udio emitovanog sadržaja namijenjenog ciljnoj populaciji u ukupno monitorovanom periodu (1.271.h.)

Kako je već kazano, u navedenom periodu od 73 dana (od 20. jula do 30. septembra 2017.) programski sadržaj je monitorovan na dnevnoj bazi u periodu od 06.00 h 23.00 h tj 17 sati dnevno.

Ukupni emisijski period u odnosu na koji se pratio sadržaj za srednjoškolce iznosio je 1.241 sat za svaku od televizija.

NACIONALNI JAVNI EMITER – TVCG 1

Prema Zakonu o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore³, osnovna djelatnost RTCG je pružanje javnih usluga (čl. 4. st. 1). Javne usluge su, u smislu ovoga Zakona su definisane kao: „programske obaveze koje ispunjavaju demokratske, socijalne i kulturne potrebe crnogorskog društva i garantuju pluralizam, uključujući kulturnu i jezičku raznolikost“. Ovim Zakonom se propisuje dužnost RTCG da proizvodi navedene programske sadržaje: „RTCG je dužna da, uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez bilo kojeg oblika diskriminacije, proizvodi i emituje programske sadržaje..“ (čl. 9, st. 1). Navedeni sadržaji su, između ostaloga: „namijenjeni svim segmentima društva, posebno vodeći računa o djeci i omladini, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, licima sa invaliditetom, socijalno ugroženim i drugim specifičnim grupama“ (čl. 9, st. 1, t. 4).

Prema nalazima monitoring tima Kuće (MT) u posmatranom periodu (u toku 73 dana, ukupno 1.241 sat) TVCG1 je emitovala 269 sadržaja (servisnih informacija, priloga, intervjua, direktnih prenosa utakmica) u ukupnom trajanju od 19 sati i 49 minuta, koji su namijenjeni mladima srednjoškolskog uzrasta, odnosno u kojima su predmet izvještavanja bila pitanja koja se odnose ili se tiču ove populacije. Ukupno je uključeno 65 sagovornika iz ciljne grupe (mladi) i 62 druga sagovornika koji su govorili na relevantne teme.

Posmatramo po temama, od ukupno 269

³ Zakon o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore, "Sl. list CG", br. 79/08, 45/12, 43/16 i 54/16.

priloga, u 171 prilogu su obrađivane sportske teme, u 72 priloga su obrađivane teme iz obrazovanja, u 8 priloga iz kulture i 18 iz društva.

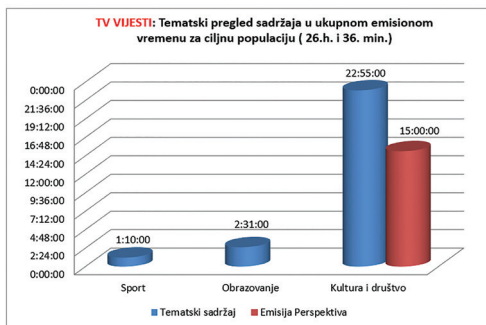
Od ukupno 269 sadržaja u svega 5 priloga su se autori bavili nekim pitanjem koje se odnosi na ranjive grupe i to Rome, u vezi sa čim su, kao sagovornici, uključena 2 Roma. Emitovan je i prilog u vezi sa zapošljavanjem mladih osoba sa invaliditetom.

Primjećuje se da je, u posmatranom periodu, najviše medijskog prostora u vezi sa cilnom grupom omogućeno bilo u emisijama *Jutarnjeg programa* i *Jutra iz gradova* (kako se ova emisija svake nedjelje emitovala iz različitog grada, mladi su dobili priliku da, između ostaloga, javnosti predstave svoje obrazovne, sportske i druge uspjehe).

Iako ovom prilikom nije analiziran program TVCG2, navodimo podatke Agencije za elektronske medije (AEM) prema kojima TVCG2 emituje program dominantno kulturno-umjetničkog karaktera (27%). Slijedi zabavni program sa 23% ukupnog programa i sportski program sa 16%.⁴ Imajući u vidu nalaze kvalitativne analize sadržaja emitovanih na TVCG 1, kako su predstavljeni, zaključuje se da TVCG 2 takođe doprinosi kvalitetu programa namijenjenih mladima, a što će biti predmet monitoringa u navedenom periodu.

⁴ Podaci Agencije za elektronske medije: Analiza programske strukture nacionalnog emitera RTCG, br. 02-1487 od 14.11.2017. godine. Analiza dostupna na internet stranici AEM-a na: http://www.ardcg.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=43&Itemid=26.

TV VIJESTI

Prema nalazima MT, u posmatranom periodu TV Vijesti su emitovale ukupno 211 sadržaja (emisija i priloga) odnosno 188 priloga i 23 emisije (3 talk showa *U lavirintu*, 15 emisija *Perspektiva* i 5 epizoda serijala koji se između ostalih doticao i tema vezanih za primorske srednje škole *Život sa morem*). Prilozi su relativno podjednako i skoro isključivo emitovani u informativnim emisijama i jutarnjem programu *Boje jutro*, dok su 2 priloga emitovana u emisiji *M-Tech*.⁵

Ukupno je uključeno 36 sagovornika iz ciljne grupe (mladi), kako i 61 sagovornik koji je govorio na relevantne teme.

Posmatrano po temama, od ukupno 188 priloga u 89 priloga su obrađivane teme iz obrazovanja, u 73 sportske teme, dok su se teme iz šireg društvenog konteksta (koje su namijenjene srednjoškolskoj populaciji, ili su u vezi sa njima) obrađene u emisijama i u 27 priloga.

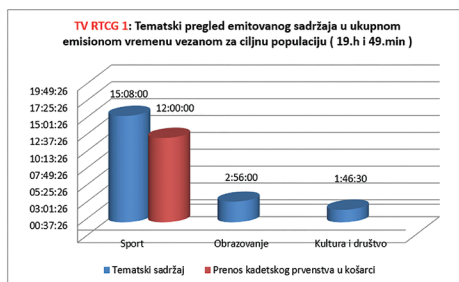
U odnosu na emisije, po važnosti se ističe emitovani serijal *Perspektiva*. U ovom serijalu, upravo mladi iz regiona govore na

⁵ MT ne isključuje mogućnost da je u ovoj emisiji emitovano i nešto više priloga, uz napomenu da je riječ u, uglavnom, preuzetim sadržajima.

različite teme (nasilje sa kojim se suočavaju, tolerancija, ljudska prava, jednakost polova, predrasude, vršnjačko nasilje, rat i njegovo nasljeđe, rodna ravnopravnost, vjerska netrpeljivost, suočavanje sa prošlošću, školskom sistemu i vjeronauci, protestima, podjelama, nacionalizmu, vaspitanju i obrazovanju i sl.). Emisije su snimane u Tuzli, Jajcu, Zagrebu, Sarajevu, Palama, Beogradu, Zenici, Makedoniji i emituju se na više od 30 TV stanica u BiH, Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj.

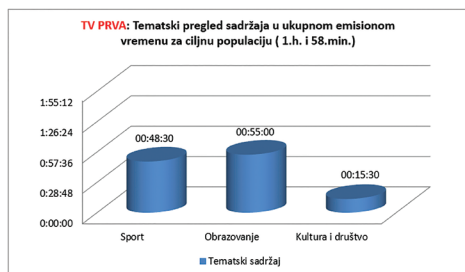
U tri emisije (produkcija TV Vijesti) *U lavirintu*, koja se tiče položaja RAE populacije u Crnoj Gori, a koju vodi i uređuje pripadnik romske populacije, na (mladima) prijemčiv način su obrađene teme: prosjačenje, rani brakovi i školovanje i pismenost Roma.

U serijalu emisija *Život sa morem*, koju takođe produciraju TV Vijesti (predstavlja „ljude koji žive pored mora i od mora“) u ukupno 5 emisija su predstavljene srednje pomorske škole. I ovdje se primjećuje da su, u suštini, obrađene dvije teme koje su kasnije, u okviru ove emisije, reprizirale u različitim formama.

Od ukupno 188 priloga u 4 su se autori bavili nekim pitanjem koje se odnosi na OSI (svi prilozi su vezani za otvaranje teretane za mlade osobe sa invaliditetom). Osim emisije

U lavirintu (koja se inače bavi pravima Roma) nije zabilježeno da se neki od evidentiranih priloga bavio ovom ranjivom kategorijom. U *Perspektivi* se, u 3 epizode govorilo o (ljudskim) pravima LGBTQ osoba.

PRVA TV

Prema nalazima MT, u posmatranom periodu Prva TV je emitovala ukupno 99 sadržaja (priloga i servisnih informacija) u ukupnom trajanju od 1 sata i 58 minuta.

Sadržaji su isključivo emitovani u informativnim emisijama (*Tačno u 1°*, *Žurnal u 19* i *Noćni žurnal* u kojem su najčešće reprizirani sadržaji iz prethodne dvije emisije). Svi emitovani sadržaji su bili domaće produkcije.

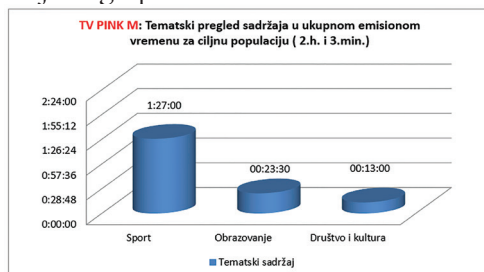
Od ukupno 99 priloga 46 priloga je obrađivalo pitanja u vezi sa obrazovanjem, 46 priloga je bilo o sportu i 7 priloga na druge društvene teme (5 priloga o voluntarizmu, 1 apel za pomoć i 1 prilog koji bi se mogao opisati kao vijest iz tzv. crne hronike).

U 16 priloga su bili uključeni sagovornici i to 16 sagovornika iz ciljne grupe i 15 drugih sagovornika.

I ovdje se primjećuje da je uspjeh košarkaške kadetske reprezentacije Crne Gore uticao da 9 od 16 sagovornika iz ciljne

grupe upravo budu košarkaši – reprezentativci. Najveća minutaža u okviru emitovanih sadržaja je upravo posvećena ovim uspjesima. Na drugom mjestu su, prema posvećenoj minutaži, teme u vezi sa vaterpolo reprezentacijom Crne Gore.

Nije bilo tema i sagovornika iz posebno ranjivih grupa.

TV PINK M

Prema nalazima MT, u posmatranom periodu TV Pink M je emitovao ukupno 78 sadržaja (priloga i servisnih informacija) u ukupnom trajanju od 2 sata i 3 minuta.

Većina priloga i servisnih informacija, odnosno 45, emitovana je u informativnim emisijama (*Info 1* i *Info 2*), dok je 33 priloga emitovano u *Sportissimu*. Svi emitovani sadržaji su bili domaće produkcije.

Od ukupno 78 priloga, 20 priloga je obrađivalo pitanja u vezi sa obrazovanjem⁷, 51 prilog je bio o sportu i 6 priloga na druge društvene teme (1 prilog o voluntarizmu, 2 priloga o otvaranju avanturističkog parka, 1 prilog koji je obrađivao manifestaciju *Moć adolescencije*, jedan o problemima zavisnosti od

⁶ Tokom monitoringa je, u skladu sa programskom šemom, zabilježena pauza u emitovanju ove emisije.

⁷ Uglavnom obrađivane teme su: uslovi studiranja, stanovanja u učeničkim domovima i stipendiranja, upis na fakultete, nabavka neophodnih udžbenika, ulična prodaja udžbenika i sl.

interneta i 1 o dostupnosti alkohola i cigareta mladima).

U 18 priloga su bili uključeni sagovornici i to 11 sagovornika iz ciljne grupe i 21 drugi sagovornik.

Nije bilo tema i sagovornika iz posebno ranjivih grupa.

ANALIZA SADRŽAJA EMITOVANIH NA TVCG1, TV VIJESTI, PRVA TV I TV PINK M

Zastupljenost
televizijskih sadržaja
namijenjenih
srednjoškolskoj
populaciji u
ukupno
monitorovanom
vremenu, izražena
u procentima:

TV Vijesti: 2.14%
TVCG1: 1.59%
Prva TV: 0.16%
TV Pink M: 0.15%

U odnosu na kvantitet emitovanih sadržaja koji su namijenjeni mladima srednjoškolskog uzrasta, odnosno u kojima su predmet izvještavanja bila pitanja koja se odnose ili se tiču ove populacije, na prvom mjestu se nalaze TV Vijesti sa 211 emitovanih sadržaja u ukupnom trajanju od 26 sati i 36 minuta, što predstavlja 2.14% ukupnog emisionog vremena za navedeni period. U ukupnom vremenu najviše učestvuje serijal *Perspektiva* (sa 15 epizoda u ukupnom trajanju od 15 sati) u kojem su mladi iz regiona govorili na različite teme kao što su nasilje sa kojim se suočavaju, tolerancija, ljudska prava, jednakost polova, vaspitanje, obrazovanje i slično. Zatim slijede emisija *U lavirintu* (3 emisije u ukupnom trajanju od 3 sata) i emisija *Život sa morem* (5 emisija u ukupnom trajanju od 3 sata). Ostali dio programa u trajanju od 9 sati i 25 minuta emitovan je kroz informativni program.

Slijede TVCG1 koja je emitovala ukupno 269 sadržaja u trajanju od 19 sati i 49 minuta, što predstavlja 1.59% ukupnog emisionog vremena za navedeni period. Od toga je 10 prenosa utakmica ili 12 sati posvećeno Ev-

ropskom prvenstvu u košarci za kadete⁸ dok je 7 sati i 49 minuta realizovano kroz druge forme izvještavanja u okviru informativnog programa, *Jutarnjeg programa* i specijalizovane sportske emisije *Sportska subota*.

Na trećem mjestu je TV Pink M sa ukupno 78 emitovanih sadržaja u ukupnom trajanju od 2 sata i 3 minuta, što predstavlja 0.16% ukupnog emisionog vremena za navedeni period, gdje je cjelokupan sadržaj vezan za srednjoškolsku populaciju emitovan putem informativnog programa i sportske emisije *Sportissimo*.

Na posljednjem, četvrtom mjestu nalazi se Prva TV sa 98 emitovanih sadržaja kroz informativni program u ukupnom trajanju od 1 sata i 58 minuta, što predstavlja 0.15% ukupnog emisionog vremena za navedeni period.

Osim serijala emisije *Perspektiva* koji se emitovao na TV Vijesti, ni na jednoj od televizija nijesu evidentirane emisije koje se direktno bave ovom cilnom grupom.

U sadržinskom smislu, kod TVCG 1 i TV Pink M više od polovine svih emitovanih sadržaja se odnosio na sportske teme, odnosno uspjehe domaćih sportista koji pripadaju ovoj ciljnoj grupi. Ovaj odnos ne važi i za TV Vijesti i Prvu TV kod kojih su sportske teme na 2. mjestu, poslije tema vezanih za obrazovanje. Ovaj nalaz se objašnjava velikim uspjehom crnogorske košarkaške kadetske reprezentacije i uspjehom kadetske reprezentacije u vaterpolu što je svakako bila jedna od medijski vrlo aktualnih tema u posmatranom periodu.

Obrađivani su i pojedinačni uspjesi na

8 Evropsko prvenstvo u košarci za kadete organizovano je u Podgorici od 11.08.2017. godine do 19.08.2017. godine.

svim nivoima takmičenja. U tom smislu se TVCG1 odnosno emisije *Jutarnji program* i *Jutro iz gradova*, kao i Tv Pink M odnosno emisija *Sportissimo* izdvajaju u odnosu na druge televizije po tome što su veću pažnju posvetile i mladim sportistima koji su postigli uspjehe na manje važnim i medijski manje atraktivnim takmičenjima, pri čemu TVCG1 i amaterskim takmičenjima ili sportskim dešavanjima na nivou grada.

Posmatrano po televizijama, TVCG prednjači u broju emitovanih sportskih sadržaja. Uključujući direktne prenose košarkaških utakmica emitovala je 171 sadržaj, odnosno 15 sati i 8 minuta što čini 76% ukupnog vremena koje se odnosi na ciljnu grupu. TV Pink M je emitovala 51 prilog u trajanju od 1 sata i 27 minuta na ove teme, odnosno 70.5% emitovanog sadržaja. Prva TV je emitovala 46 priloga na sportske teme u trajanju od 48:30 minuta što čini 41% ukupno emitovanih sadržaja.

Konačno, TV Vijesti je emitovala 73 priloga u ukupnom trajanju od 1 sata i 10 minuta, što čini 4%⁹ ukupno emitovanog sadržaja. Navedeni sportski rezultati su, osim u informativnim emisijama i *Jutranjem programu*, dodatno popularisani i u specijalizovanim emisijama koje se bave sportom, kako je već navedeno.

Bez sumnje se zaključuje da su sportski uspjesi mladih sportista dobili zasluženno mjesto u izvještavanju svih televizija.

Sljedeća najčešće obrađivana tema je (for-

⁹ Izvedeni procenti su slikovitog karaktera i izolovano gledano, ne predstavljaju realan odnos zastupljenosti programa. Kao primjer mogu poslužiti upravo TV Vijesti, kod kojih je ukupno vrijeme posvećeno sportu skoro kao kod TV PINK M, ali je mnogo manje u procentima, usled značajno većeg udjela programa vezanog za ciljnu grupu.

malno) obrazovanje srednjoškolaca. Posmatrano po televizijama, TVCG 1 je emitovala 72 sadržaja u trajanju od 2 sata i 59 minuta (15.5%); TV Vijesti – 89 sadržaja u trajanju od 2 sata i 31 minuta (9%); Prva TV – 46 priloga u ukupnom trajanju od 55 minuta (46%) i TV Pink M – 20 priloga u ukupnom trajanju od 23:30 minuta (19%).

U sadržinskom smislu, u posmatranom periodu preovladalo je izvještavanje o (tada) neizvjesnom upisu svršenih srednjoškolaca na Višu medicinsku školu u Beranama, odnosno mjestu i načinu organizacije studija. U kvantitativnom smislu, televizije su najveći broj sadržaja posvetile izvještavanju o predstojećoj školskoj godini na fakultetima, uslovima učenja, smještaju u studentske domove, maturskim ekskurzijama, nabavci udžbenika i sličnom. Po pravilu, teme su u najvećem broju slučajeva obrađene u formi servisnih informacija i najava, tako da je i ovdje broj sagovornika iz ciljne grupe zanemarljiv. Primjećuje se da je izostalo obrađivanje teme obrazovanja u širem smislu, kao npr. izvještavanje o kvalitetu obrazovnog programa, konkurentnosti zanimanja za koja se srednjoškolci osposobljavaju, oblicima i mogućnostima neformalnog obrazovanja mladih i slično.¹⁰

Najveću raznovrsnost u obrađenim temama pronalazimo u sadržajima (uglavnom priložima i intervjuima) koji bi se mogli podvesti pod rubrike društvo i kultura. Međutim, sa izuzetkom TV Vijesti, ovakvi sadržaji su najmanje zastupljeni u ukupnom broju sadržaja. Pojedinačno posmatrano, TVCG1 je emitovala 26 priloga ili 1 sat 41 minut i 30 sekundi (8.5%), Prva TV je imala 7 priloga u trajanju od 15 minuta i 30 sekundi (13%) i TV Pink M – 6

¹⁰ Objašnjenje za ovakav pristup može se sadržati u činjenici da je više od polovine emisionog i monitorovanog vremena vezano za ljetnji školski raspust i tzv. ljetnju programsku šemu televizija.

priloga u trajanju od 13 minuta (10.5%). Ovom prilikom su obrađivane teme kao što su zapošljavanje srednjoškolaca, zloupotreba droga i druge bolesti zavisnosti, važnost životne sredine, prevencija polno prenosivih bolesti, vršnjačko nasilje i sl.

Konačno, TV Vijesti su emitovale 50 sadržaja u ukupnom trajanju od 22 sata 55 minuta (87%) vremena gdje je većinu, kao što je već naglašeno, zauzeo serijal *Perspektiva* – 15 epizoda u ukupnom trajanju od 15 sati, ili 76,6% ukupnog vremena posvećenog društvenim temama mladih.

Kada je riječ o ukupom broju i zastupljenosti sagovornika u emitovanim sadržajima, zaključak je da ukupni broj uključenih sagovornika iz ciljne grupe, u odnosu na ukupni broj drugih sagovornika u prilogima pokazuje manje-više ujednačen odnos (sa izuzetkom TV Vijesti koje su, ne računajući serijal emisija *Perspektiva*, prvenstvo dale drugim sagovornicima).

Tako je TVCG1 uključila 65 sagovornika iz ciljne grupe, dok je drugih sagovornika u prilogima bilo 62. TV Vijesti su uključile 36 sagovornika iz ciljne grupe i 61 drugog sagovornika. Kod Prve TV ovaj odnos je 16 iz ciljne grupe i 15 drugih, dok je kod TV Pink M odnos 11 sagovornika iz ciljne grupe u odnosu na 16 drugih sagovornika. Međutim primjetno je da ni kod jedne televizije, u sadržinskom smislu nije postignut ujednačen pristup, odnosno, nije obezbjeđeno da se na adekvatan način čuje mišljenje ciljne grupe u vezi sa temama koje se samim srednjoškolcima čine najvažnijim. Tokom monitoringa su evidentirani pojedinačni prilozi u kojima je bilo više sagovornika srednjoškolaca koji su govorili na iste ili slične teme (na primjer mladi sportisti u sportskim sadržajima, školski

uspjesi pojedinaca, najave i organizacije pojedinih obrazovnih kampova,) ali je uglavnom izostajalo njihovo mišljenje na teme koje ih više zanimaju kao televizijski sadržaj, kao što su život sa novim tehnologijama, vršnjačko i sajber nasilje, bolesti zavisnosti i druge.

NALAZI MONITORINGA I ANALIZA OBJAVLJENIH SADRŽAJA NA PORTALIMA VIJESTI, CDM I ANALITIKA

Zastupljenost sadržaja vezanih za srednjoškolsku populaciju na portalima, izražena u procentima:

Portal Vijesti: 2%
Portal Analitika: 1.98%
Portal CdM: 1.79%

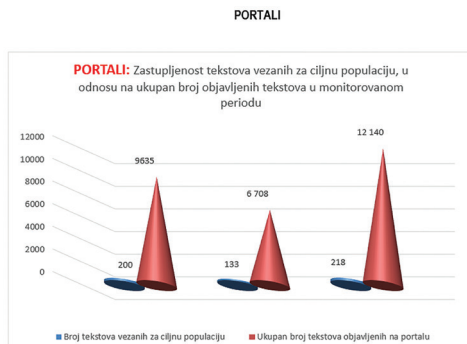
Kako je već navedeno, sadržaj portala Vijesti (www.vijesti.me), CdM (www.cdm.me) i Analitika (www.portalanalitika.me) praćeni su, kao i kod televizija, u periodu od 20. jula do 30. septembra 2017. godine, u cilju dobijanja podataka o tome koliko je sadržaja u ovim medijima bilo u vezi sa srednjoškolskom populacijom. U posmatranom periodu, portal Vijesti je objavio ukupno 200 informacija vezanih za srednjoškolsku populaciju, što čini 2% od ukupno 9.635 informacija koliko je na ovom portalu objavljeno informacija za navedeni period. Portal Analitika je objavio 133 teksta ove vrste, što predstavlja 1.98% od ukupno objavljenih 6.708 tekstova. U istom periodu, portal CdM objavio je 218 tekstova što je 1.79% od ukupno 12.140 objavljenih informacija.

Iako je riječ o različitim vrstama medija, može se primjetiti da je, posmatrano u odnosu na ukupan broj sadržaja objavljenih na portalima, procentulano učeće sadržaja namijenjenih srednjoškolskoj populaciji na nivou televizija TV Vijesti (2.14%) i TVCG1 (1.59%), odnosno veće u odnosu na Prvu TV (0.16%) i TV Pink M (0.15%).

U odnosu na ukupan broj objavljenih sadržaja, primjećuje se da su sva tri portala dala prednost sportskim temama i to: portal Vijesti – 97 (48.5%), portal Analitika – 75 (56.5%) i portal CdM – 107 (49%) izvještavajući na prvom mjestu o sportskim uspjesima mladih državnih reprezentacija.

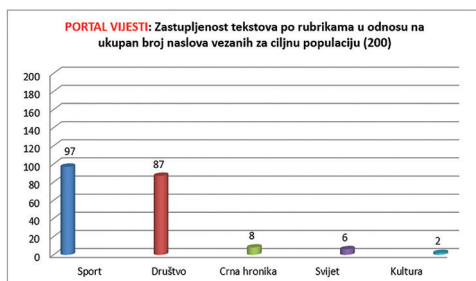
Na drugom mjestu po učestalosti su teme obrađene u rubrici društvo, u kojima, takođe u odnosu na sva tri portala, preovladava izvještavanje na temu (formalnog) obrazovanja mladih. Najveći broj sadržaja iz ove oblasti je bio u formi servisnih informacija na temu predstojeće školske godine, uslovima učenja i smještaja u učeničke i studentske domove, maturskim ekskurzijama, nabavci udžbenika, i slično. Na drugom mjestu po zastupljenosti je bilo izvještavanje o (tada) neizvjesnom upisu svršenih srednjoškolaca na Višu medicinsku školu u Beranama, odnosno mjestu i načinu organizacije studija. U ostatku tekstova koji bi se mogli u širem smislu podvesti pod rubriku društvo, primjećuje se veća raznolikost obrađenih tema. Takođe, primjećuje se i da su portali generalno posvetili više prostora izvještavanju o aktivnostima nevladinih organizacija koje su usmjerene na poboljšanje položaja mladih.

Kada je riječ o ukupom broju i zastupljenosti sagovornika u emitovanim sadržajima,

iz odnosa broja uključenih sagovornika iz ciljne grupe prema broju drugih sagovornika, zaključuje se da je prednost data drugim sagovornicima. Ovaj nalaz je najizraženiji kod portala Vijesti koji je u tekstovima i uključio najveći broj sagovornika (16 sagovornika iz ciljne grupe, 46 ostalih sagovornika), zatim kod portala CdM (10 sagovornika iz ciljne grupe i ostalih sagovornika 24) i portala Analitike (6 sagovornika iz ciljne grupe i ostalih takođe 24).

Konačno, u posmatranom periodu, generalno gledajući, jedva da su zabilježeni tekstovi u kojima su obrađivane teme srednjoškolača, odnosno mladih, koji pripadaju nekoj od posebno ranjivih grupa: OSI, RAE i LGBT. Naime, portal Vijesti je objavio 5 tekstova, od kojih su 4 afirmisala prava osoba sa invaliditetom, dok se jedan tekst ticao prava Roma. Portali Analitika i CdM su objavili po 1 tekst u kojima su izvještavali o aktuelnostima koje su se odnosile na mlade osobe sa invaliditetom.

PORTAL VIJESTI

Od 200 objavljenih tekstova na portalu Vijesti, najviše ih je zastupljeno u rubrici *Sport* – 97 (48.5%) i rubrici *Društvo* – 87 (43.5%) u kojoj su objavljivane tematski različite vrste tekstova: iz oblasti obrazovanja, aktivnosti nevladinih organizacija, zdravlja mladih i slično. U rubrici *crna hronika* objavljeno je 8

tekstova (4%), rubrici *svijet* 6 tekstova (3%), *kulturi* 2 teksta (1%).

Kroz formu kratke servisne informacije (obavještenja, najave, izvještaji) objavljeno je 130 sadržaja, kroz formu članka 63, reportaža je bilo 6 i 1 intervju.

Kada je riječ o sportu, zastupljenost pojedinih sportova, kao kod televizija, bila je uglavnom vezana za uspjehe reprezentacija. Najveću pažnju su dobile košarka i vaterpolo, u najvećem dijelu kroz najave utakmica i izvještaje sa evropskih prvenstava za kadete u ova dva sporta, a manjim dijelom i kroz članke koji su uključivali sagovornike. Evidentirali smo ukupno 21 tekst o košarci koji su se većinom odnosili na reprezentaciju. Zanimljivo je da su košarkaški reprezentativci koji su na pomenutom evropskom prvenstvu osvojili srebrnu medalju, samo jednom prilikom direktno citirani (3 igrača), a selektor jedan put. Objavljen je i jedan autorski tekst o putu ka uspjehu ove reprezentacije, kao i jedna reportaža u kojoj su ista tri igrača bili sagovornici. Slično je bilo i sa vaterpolom. Evidentirano je 28 članaka od kojih je najveći dio bio posvećen uspjesima kadetske reprezentacije odnosno osvajanju zlatne medalje na Evropskom prvenstvu na Malti. Od ostalih sportova najviše su bile zastupljene informacije u vezi mladih fudbalskih reprezentacija (ženske i muške) kao i ženske reprezentacije u rukometu. **Pretežan način informisanja u ovoj oblasti predstavljale su servisne informacije, tj. najave i izvještaji sa utakmica.**

U rubrici društvo zastupljena je raznovrsna tematika vezana za ciljnu grupu: obrazovanje, zdravi životni stilovi, očuvanje životne sredine i slične. Kao i kod sporta, i u tekstovima koji se odnose na obrazovanje najveći broj je ponuđen kroz formu servisne informacije koje se tiču upisa na fakultet,

prodaje udžbenika, početka školske godine, smještaja u studentskim domovima. Takođe, kao i kod ostalih medija, značajna pažnja je posvećena temama vezanim za Višu medicinsku školu u Beranama. Većina tekstova na ovu temu su, suštinski, prilagođena saopštenja institucija ili predstavnika Univerziteta Crne Gore, Vlade Crne Gore, Ministarstva prosvjete Crne Gore, Medicinskog fakulteta, Kliničkog Centra Crne Gore, sa malim brojem uključenih sagovornika. **Karakteristično je da nijesu evidentirani sagovornici iz ciljne grupe, odnosno svršeni srednjoškolci i budući studenati ove ustanove.** Ostatak tekstova uglavnom se odnosio na promociju mladih ljudi i njihovih uspjeha, kao što je, primjera radi, tekst o dvjema srednjoškolcima koje su dobile stipendiju za pohađanje muzičke akademije na Berkli koledžu u Bostonu, koji je uključio i njihove izjave.

Kao pozitivne primjere (što se odnosi i na portale CdM i Analitiku, kako slijedi u nastavku) ističemo i tekst o prijemu učesnika matematičke olimpijade kod ministra prosvjete, o Uniji srednjoškolaca koja je organizovala konsultacije na temu studiranja u inostranstvu; o osmočlanoj crnogorskoj omladinskoj delegaciji koja je boravila na međunarodnoj ljetnjoj školi u Jermeniji u okviru Erasmus plus programa aktivnosti mobilnosti i razmjene mladih. Zabilježena je i jedna reportaža o Ljetnjoj školi nauke u organizaciji NVO Prona, a u okviru nje kao sagovornici su uključena 3 srednjoškolca. Takođe, objavljen je i jedan intervju sa srednjoškolcem Nikolom Raičevićem, osvajačem bronzane medalje na matematičkoj olimpijadi u Rio de Ženairu.

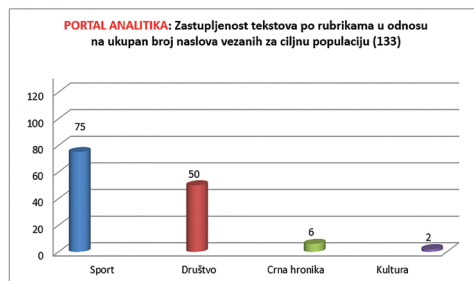
Zabilježene su i dvije reportaže: prva se bavila pitanjem odgovornosti škola za bezbjednost djece na ekskurzijama, gdje su kao sagovornici uključena 2 direktora srednjih

škola u Podgorici i druga, koja se bavila dječakom koji fizičkim radom izdržava cjelokupnu porodicu. Objavljeno je i 6 tekstova u rubrici *Crna hronika*, od kojih je 5 preuređenih saopštenja MUP-a, ili kratke informacije, dok je jedan tekst na temu maloljetničke delikvencije sa uključenim sagovornicima.

O aktivnostima nevladinih organizacija vezanih za ciljnu grupu objavljeno je 6 tekstova.

Dvije informacije iz oblasti kulture odnosile su se na gostovanje predstava dani-lovgradskih gimnazijalaca u drugim gradovima.

Posebno ranjivim kategorijama posvećeno je 5 tekstova, od kojih su 4 afirmisala prava osoba sa invaliditetom, dok se jedan tekst ticao prava Roma. Nije bilo sagovornika iz ciljne grupe. U svim tekstovima uključeno je ukupno 16 sagovornika iz ciljne grupe i 46 ostalih sagovornika.

PORTAL ANALITIKA

Od ukupno 133 teksta od značaja za srednjoškolce objavljena na portalu Analitika, najviše ih je zastupljeno u rubrici *Sport* – 75 (56.5%) i rubrici *Društvo* – 50 (37.5%) u kojoj su objavljivane tematski različite vrste tekstova: iz oblasti obrazovanja, aktivnosti nevladinih organizacija, zdravlja mladih i slično. U rubrici

crna hronika objavljeno je 6 tekstova (4.5%), rubrici *kultura* 2 teksta (1.5%).

Kroz formu kratkih servisnih informacija objavljeno je 87 sadržaja, a nadalje su evidentirana 44 članka i 2 intervjua. U okviru 44 članka bilo je 12 prenijetih, odnosno prilagođenih pa objavljenih, saopštenja institucija na različite teme.

U okviru rubrike sport, od 75 tekstova primat su, kao i kod portala Vijesti, imale košarka i vaterpolo, sa 30, odnosno 26 tekstova, o kojima je osim putem kratkih servisnih informacija, izvještavano i kroz formu članaka sa uključenim sagovornicima. O fudbalu su bile 4 informacije, rukometu 6, dok je ostalim sportovima (odbojka, džudo, boks, atletika) posvećeno 9 tekstova.

Evidentirano je ukupno 5 sagovornika iz ciljne grupe – po jedan košarkaš i vaterpolista, dva boksera i jedna džudistkinja. Od ostalih sagovornika evidentirani su: trener košarkaške reprezentacije (5 izjava), trener vaterpolo reprezentacije (6 izjava), 1 put trener boksera. Izjave Ministra sporta Crne Gore prenesene su 5 puta, dok su po jednom prenesene čestitke povodom uspjeha košarkaške i vaterpolo reprezentacija, koje su uputili državni zvaničnici.

U rubrici društvo, od 50 tekstova, 39 je posvećeno temama vezanim za obrazovanje srednjoškolaca. Od toga je 18 servisnih informacija vezano za upisne rokove na fakultetima, predaju dokumenata za smještaj u studentskim domovima, dok je temi Više medicinske škole u Beranama posvećeno 8 tekstova. Nekolicina tekstova posvećena je reformi obrazovanja i predstavljanju dualnog programa obrazovanja, u vezi čega je kao sagovornik konsultovan generalni direktor

Direktorijata za opšte srednje, srednje stručno i obrazovanje odraslih, dok nije konsultovan niko od korisnika (srednjoškolaca).

Bio je samo 1 sagovornik iz ciljne grupe – Nikola Raičević, osvajač bronzane medalje u Riju na Matematičkoj olimpijadi. Zanimljivo je da se na ovu oblast odnosi i 1 kolumna/komentar, autora Vladimira Maraša, a vezana je za ponašanje medija i njihovo izvještavanje u slučaju uspjeha mladog crnogorskog matematičara koji školovanje nastavlja u inostranstvu.

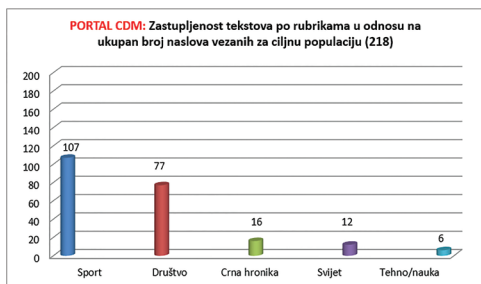
O aktivnostima nevladinih organizacija vezanih za ciljnu grupu objavljeno je 5 tekstova od kojih se jedna odnosi na neformalno obrazovanje. Ovdje nije bilo sagovornika iz ciljne grupe.

U ovoj rubrici objavljen je i 1 intervju sa direktorom Direktorijata za mlade u Ministarstvu sporta, Nenadom Koprivicom, u kojem se govorilo o aktivnostima Direktorata i Ministarstva sporta, položaju mladih, strategijama i planovima.

U rubrici *Kultura* objavljena su 2 teksta (najava Šestog internacionalnog ljetnjeg kampa za kamernu muziku, kao i servisna informacija o predstavi učenika gimnazije u Danilovgradu).

Ukupno je bilo 6 sagovornika iz ciljne grupe, od kojih 5 vezano za sport i 1 za obrazovanje, dok je ostalih sagovornika bilo 24.

Samo jedan objavljeni tekst se odnosio na ranjive kategorije mladih i u njemu je promovisan razvoj društvene mreža za mlade sa invaliditetom.

PORTAL CDM

Od 218 objavljenih tekstova na portalu Cdm, najviše ih je zastupljeno u rubrici *Sport* – 107 (49%) i rubrici *Društvo* – 77 (36%) u kojoj su objavljivane tematski različite vrste tekstova, baš kao i na prethodno opisana dva portala. U rubrici *Crna hronika* objavljeno je 16 tekstova (7%), rubrici *Svijet* 12 tekstova (5%) i *Tehno i nauka* 6 tekstova (2%).

Kroz formu kratke servisne informacije (obavještenja, najave, izvještaji) objavljeno je 152 sadržaja, bilo je 64 članka i 2 reportaže/intervjua.

U okviru rubrike sport, od 107 tekstova primat su, kao i kod prethodna dva portala, imale košarka i vaterpolo, sa 42, odnosno 31 tekstom, o kojima je, osim putem kratkih servisnih informacija, izvještavano i kroz formu članaka sa uključenim sagovornicima iz ciljne grupe, trenerima, kao i sa nekoliko drugih relevantnih sagovornika. Takođe, prenijeta su saopštenja i čestitke na uspjesima u postignutim rezultatima od strane državnih zvaničnika. U ostala 34 teksta može se konstatovati da su ravnomjerno zastupljeni rukomet i fudbal (kako mlade muške reprezentacije, tako i ženske), pri čemu su ispraćene i i aktivnosti mladih sportista u pojedinačnim sportovima (džudou, karateu, atletici, boksu).

U rubrici društvo, od 77 tekstova, 55 je posvećeno temama vezanim za obrazovanje srednjoškolaca. Od toga je 18 servisnih informacija vezano za upisne rokove na fakultetima, predaju dokumenata za smještaj u studentskim domovima, dok je temi Više medicinske škole posvećeno 8 tekstova. U okviru tekstova u vezi sa Višom medicinskom školom, 2 puta su prenesene izjave predstavnika Studentskog parlamenta, 3 puta Premijera i Vlade Crne Gore, 8 puta Univerziteta Crne Gore i 2 izjave predstavnika Kliničkog centra Crne Gore.

Kao pozitivne primjere izvještavanja navodimo: afirmativni intervju sa srednjoškolcem Nikolom Raičevićem, odnosno uspjesima koje postiže u matematici; način na koji je obrađeno pitanje izmjena i dopuna Zakona o gimnaziji; kao i promociju prava osoba sa invaliditetom, odnosno izvještavanju sa konferencije sa koje je poručeno da bi „crnogorske osnovne škole trebalo da bolje sarađuju sa srednjim, kako bi osobe sa smetnjama u razvoju stekle jednake mogućnosti sticanja kvalifikacija u stručnom obrazovanju i bila postignuta veća stopa zaposlenja“.

Ovdje spada i primjer afirmativnog izvještavanja o mladoj srednjoškolskoj pjesnikinji, koja je izdala zbirku poezije.

Ukupno je bilo 10 sagovornika iz ciljne grupe, od kojih 7 vezano za sport i 3 za obrazovanje, dok je ostalih sagovornika bilo 24.

Samo jedan objavljeni tekst se odnosio na ranjive kategorije mladih OSI, kako je već navedeno.

Obzirom da su mladi koji su učestvovali u istraživanju već ukazali na to da u najvećoj mjeri prate medije preko interneta kao sredstva masovne komunikacije, očekivanje je bilo da

će portali biti predmet njihovog interesovanja u većem obimu. Analiza rezultata je, međutim pokazala sasvim suprotno. **Najveći broj ispitanika gotovo uopšte ne prate, niti su mnogo zainteresovani za navedene portale.** Nezainteresovanost za portale je naročito izražena među djevojčicama, pri čemu ih grupe iz Berana, Nikšića i Herceg Novog uopšte ne prate ili nisu ni čuli za njih. **Jedan od osnovnih razloga za to što srednjoškolci veoma malo prate portale jesu sami sadržaji koji se na njima nude, odnosno nedostatak sadržaja koji su posvećeni srednjoškolcima, tinejdžerima.** Kako su ispitanici naveli, na njima uglavnom preovladavaju zabavni sadržaji i politika. Jedan dio sagovornika je ukazao i na problem tzv. bombastičnih naslova, iza kojih se kriju netačne ili potpuno nevažne informacije.

ŠTA SREDNJOŠKOLCI MISLE O SADRŽAJIMA KOJI IM SE NUDE?

Istraživanje je pokazalo da srednjoškolci generalno slabo prate televizije – prosječno do pola sata dnevno. Od TV sadržaja najčešće gledaju filmove, serije, dokumentarne emisije, slušaju muziku, jutarnji program (dok se spremaju za školu), vremensku prognozu ili dnevnik. Kako se i pretpostavljalo, do informacija dolaze jednostavnije i brže preko interneta, uglavnom preko tzv. pametnih telefona.

Veliki broj participanata je primjetio da je najveći dio televizijskih emisija i programa posvećen, ili djeci uzrasta do 10 ili 12 godina ili starijim generacijama. To znači da televizijski program nije prilagođen ispitanicima, tako da oni nemaju izbora nego da gledaju programe koje su ili prevazišli, ili koji nijesu za njih. Ovaj nalaz takođe objašnjava i zašto

se mladi više okreću internetu.

Iako su se kasnije, tokom trajanja fokus grupa, sjetili nekog sadržaja, nijesu mogli da se sjetu na kojoj od ove četiri televizije su to gledali. Ipak, nema dileme da se oskudnost sadržaja o pitanjima koja ih direktno interesuju ilustruje i kroz činjenicu da participanti u svim grupama nisu mogli da navedu ni jednu emisiju koja se bavi mladim ljudima, osim regionalnog serijala *Perspektiva* koji je emitovala TV Vijesti i za koju su iskazali veliko interesovanje.

Istovremeno su iznijeli utisak da televizije posvećuju pažnju uglavnom temama koje ih puno ne interesuju. Tako su učesnici istraživanja naveli da im mediji najviše pažnje posvećuju na početku školske godine, obrađujući teme vezane za taj događaj, što se ispostavilo utemeljenim u nalazima monitoringa (kroz analizu priloga o obrazovanju).

Jedan dio participanata je ovom prilikom naveo da najveći broj priloga posvećen mladim ljudima gleda u jutarnjem programu dok se sprema za školu, dodajući da upravo u jutarnjim programima često gostuju mladi ljudi odnosno da bude priloga posvećenim mladima. I ovaj nalaz se ispostavio utemeljenim u nalazima monitoringa. Naime, u *Jutarnjem programu* TVCG1 kao i *Bojama jutra* TV Vijesti, većinom su obrađivane teme koje srednjoškolci doživljavaju važnim, odnosno relevantnim.

Većina ispitanika, kao jednu od najzastupljenijih tema koja je obrađena na televizijama, navodi vršnjačko nasilje, pri čemu je u posljednje vrijeme sve zastupljeniji cyberbulling, odnosno oblik nasilja i uznemiravanja putem elektronskog oblika kontakta, najčešće preko društvenih mreža. Međutim, ispitanici

smatraju da te teme i mnoge druge koje su njima posvećene nijesu objašnjene na način koji je prilagođen njihovoj generaciji. Prilozi posvećeni mladim ljudima su napravljeni na stereotipan način, odnosno obrađeni su na način koji ne odgovara njihovom uzrastu i vremenu u kojem oni sada žive i šta proživljavaju, već više nekim ranijim generacijama. Iako dosta informacija pronalaze na internetu, imaju potrebu da im neko kredibilno ukaže na praktično rješavanje problema, a ne samo da se o njima priča.

Prema dobijenim odgovorima, srednjoškolci su bez izuzetka prvenstveno zainteresovani za teme vezane za izbor njihovog budućeg zanimanja, zatim za rješavanje problema u ponašanju, jačanje samopouzdanja, obrazovne teme, školska takmičenja, teme vezane za odrastanje i zabavu.

Kako sami navode, o nekim temama koje su karakteristične za njihov period odrastanja, srednjoškolci jednostavno ne mogu da razgovaraju sa svojim roditeljima. Teme koje ih pored budućeg zanimanja zanimaju, vezane su za ponašanje u pubertetu, odnosno kako prilagoditi svoje ponašanje zrelijem periodu ka kojem idu, kako se prilagoditi novom društvu prilikom promjene škole, ljubavni problemi, pravila bontona, problemi sa bezvoljnošću i manjkom samopouzdanja. U vezi sa ovim temama, treba imati u vidu da je dosadašnji način obrade tih problema, prema njihovom mišljenju, zastarjeo i stereotipan, pa ga treba učiniti zanimljivijim i prilagođenijim ciljnim grupama. Dodaju i da, kada su u pitanju problemi vezani za njihovu generaciju, smatraju da je prijemčivije ukoliko o tim problemima govore sami mladi ljudi koji su prošli kroz te probleme a ne stručnjaci ili odrasli. Tako, o problemima i lošim efektima korišćenja narkotika, jačanju samopouzdanja... mnogo bi

im shvatljivije bilo ukoliko bi o tome govorili njihovi vršnjaci koji se sa tim suočavaju. Iako je pitanje relevantnih sagovornika iz ciljnih grupa obrađeno ranije, ovdje se naglašava da bi ovakav pristup svakako mogao biti sprovodiv u praksi, pod uslovom da se u javnosti zaštiti identitet sagovornika – maloljetnika.

Sa druge strane ispitanici su u najvećoj mjeri zadovoljni što televizijski kanali prate uspjehe njihovih vršnjaka na školskim takmičenjima iz različitih predmeta, sportskim takmičenjima, gostovanjima kulturno-umjetničkih društava i plesnih klubova čiji su oni članovi.

KOLIKO SU SADRŽAJI POSVEĆENI MLADIMA IZ POSEBNO RANJIVIH GRUPA: OSI, RAE I LGBT OSOBAMA I ŠTA SREDNJOŠKOLCI KAŽU O TOME?

U posmatranom periodu na TVCG1, od ukupno 269 sadržaja u svega 5 priloga autori su se bavili pitanjem koje se odnosi na Rome, u vezi sa čim su, kao sagovornici, uključena 2 Roma. Emitovana su i 4 priloga u vezi sa otvaranjem teretane za mlade osobe sa invaliditetom.

U tri emisije (produkcija TV Vijesti) *U lavirintu* koja se tiče položaja RAE populacije u Crnoj Gori, koju vodi i uređuje Rom, na (mladima) prijemčiv način su obrađene teme: prosjačenje, rani brakovi i školovanje i pismenost Roma. Dalje, u *Perspektivi* se, u 3 epizode govorilo o (ljudskim) pravima LGBTQ osoba. I TV Vijesti su emitovale 4 priloga u vezi sa otvaranjem teretane za mlade osobe sa invaliditetom.

Participantima su ove teme bile veoma

inspirativne i rado su o njima pričali. Većina ispitanika je iskazala vrlo pozitivan odnos prema osobama sa invaliditetom (OSI). Opšta je ocjena da se, iako ima priloga i emisija posvećenih problemima ovih osoba, društvo ipak ne zalaže mnogo da im omogući ostvarivanje prava, odnosno ne čini previše da se ne osjećaju inferiorno u odnosu na druge ljude.

Kako su i sami svjedoci da osobe sa invaliditetom nijesu u potpunosti prihvaćene bez predrasuda, smatraju da bi emisije u kojima bi se ljudi bolje upoznali sa preprekama i problemima sa kojima se suočavaju doprinijelo zaštititi i ostvarivanju njihovih prava.

Prema mišljenju participanata mediji, ne pridaju veliki značaj niti daju dovoljno prostora pitanjima vezanima za pripadnike romske, aškaljske ili egipatske (RAE) populacije. Većina participanata ukazuje na jednakost, međutim, takvo mišljenje, smatraju oni, na žalost ne dijeli većina njihovih školskih drugara, odnosno ne prihvataju ih i često ih maltretiraju. I u vezi sa ovim problemom, tematske emisije vide kao način da se suzbiju, odnosno prevaziđu predrasude.

Za razliku od prethodnih manjinskih grupa, najveći broj participanata ima negativan odnos prema lezbejkama, gejevima, biseksualnim i transrodnim osobama odnosno (LGBT populaciji). Preciznije, navode da smatraju da je u pitanju bolest ili neka vrsta poremećaja. Naravno, jedan dio ispitanika navodi i da se prosto radi o drugačijem seksualnom opredjeljenju i da to ne smije biti osnov za diskriminaciju. Očekivano, ispitanici koji su ispoljili negativan stav misle da se ovoj populaciji poklanja čak i prevelika pažnja. Jedan od mogućih razloga za ovakvo mišljenje je i vrijeme održavanja fokus grupne diskusije, a to je baš u periodu pripreme i održavanja *Parade ponosa*. Manji

dio ispitanih participanata je primjetio da se ovoj populaciji uglavnom poklanja pažnja samo u vrijeme održavanja *Parade ponosa* ali ne i prije i nakon nje.

DA LI SU MLADI SPREMNI DA PREUZMU AKTIVNIJU ULOGU U IZRADI MEDIJSKIH SADRŽAJA KOJI BI BILI ZANIMLJIVI I KORISNI NJIHOVIM VRŠNJACIMA?

S Obzirom da je analiza pokazala da posmatrane televizije i portali ne nude dovoljno sadržaja za srednjoškolce, interesovalo nas je koliko su oni sami spremni da se uključe u realizaciju nekih medijskih sadržaja, priloga i programa za njihov uzrast i probleme i pitanja koja su njima interesantni.

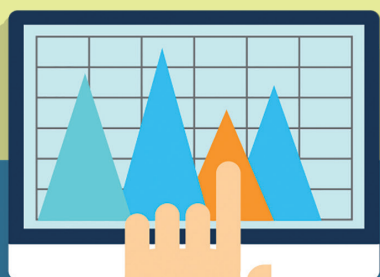
Sami mladi ljudi uviđaju da su sve više bezvoljni, da je potrebno nešto da ih probudi. Svakodnevno i vremenski dugo korišćenje interneta uticalo je da sve manje njih izlazi iz kuće i da međusobno ne komuniciraju lično, nego da se komunikacija preselila na društvene mreže. Kada se sretnu uživo veoma im je teško da započnu komunikaciju, koja se, sa druge strane, preko poruka na društvenim mrežama veoma lako odvija. Razlog ovakvog odnosa među srednjoškolcima dijelom proizilazi iz manjka njihovog samopouzdanja. Mladi osjećaju da njihovoj generaciji nedostaje samopouzdanje, prvenstveno zbog godina u kojima se sada nalaze i u tome jednim dijelom vide objašnjenje svoje pasivnosti.

Participant su se u nastavku složili da su njihove generacije potpuno nezainteresovane za aktivnosti poput učešća u izradi medijskih sadržaja, ocjenjujući da su njihovi vršnjaci pasivni, bezvoljni i nemotivisani da se kreativno

ispolje. Interesantno je da osnovni razlog za ovakvu ocjenu sami participanti vide u tome što im je sve omogućeno, sve na dohvat ruke, ni oko čega ne moraju lično da se potruže. Takođe, kao razlog, participanti navode neprijatnost zbog moguće kritike od strane njihovih vršnjaka. Oni se boje da im vršnjaci ne kažu kako je to što rade glupo, tako da im i u ovom slučaju, kako i sami potvrđuju, nedostaje samopouzdanje.

Konačno, participanti su zaključili da bi jedan dio njih svakako bio spreman da pokuša da učestvuje u ovakvoj aktivnosti uz odgovarajuću pomoć i podršku.

INSTITUT ZA SOCIOLOGIJU I PSIHOLOGIJU
FILOZOFSKOG FAKULTETA U NIKŠIĆU

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA FOKUS GRUPNOG ISTRAŽIVANJA

IZVJEŠTAJ PRIPREMILA:
DR NATAŠA KRIVOKAPIĆ

Nikšić, septembar 2017. godine

METODOLOGIJA

U istraživanju je kao sredstvo prikupljanja potrebnih podataka korištena jedna od najčešće upotrebljivanih tehnika kvalitativnog istraživanja – fokus grupe/grupne diskusije.

U periodu od 17 do 29 septembra 2017. godine organizovano je 10 fokus grupa sa mladima u dobi od 15 do 18 godina u pet crnogorskih gradova: Podgorica, Herceg Novi, Berane, Bijelo Polje i Nikšić. Struktura učesnika u svim fokus grupama birana je prema istovrsnim kriterijumima koji su predstavljeni u tabeli ispod.

Glavni kriterijumi	pol	godine
1. Da nisu angažovani u medijima, marketinškim agencijama, agencijama za istraživanje tržišta	10 ženski	15-18
2. Da nisu u srodstvu sa anketarima / regruterima	10 ženski	
3. Da nisu u posljednjih 12 mjeseci učestvovali u fokus grupama		

Struktura učesnika odgovarala je planiranoj. U regrutaciji participanta su nam pomogli profesori srednjih škola koji su učesnike pored naznačenih kriterijuma birali i prema uspjehu u školi, odnosno vodili su računa da imamo zastupljene učesnike sa dovoljnim, dobrim, vrlo dobrim i odličnim uspjehom. Na osnovu ovog kriterijuma smo nastojali da osiguramo reprezentativnost učesnika u pogledu školskog uspjeha.

ANALIZA REZULTATA

PRAĆENJE TV PROGRAMA (TVCG1, TVCG2, VIJESTI, PRVA, PINK M)

Opšta je ocjena da učesnici veoma slabo prate TV program i slabo gledaju navedene televizijske kanale i uopšte televiziju. U prosjeku ispred TV-a mladi ljudi provedu do pola sata dnevno, dok su rijetki oni koji televizijski program gledaju duže. Najduže televizijski program prate djevojčice, a gledano prema regionima mladi u sjevernom regionu. Veliki broj ispitanika uopšte ne prati TV program. Obzirom na to nije bilo moguće utvrditi koji od televizijskih kanala, za čije smo praćenje od njihove strane zainteresovani, najviše prate. Ako i isprate neki televizijski sadržaj, oni ne znaju na kojem su ga programu gledali.

Ja čak i nemam televiziju u stanu, odnosno televizor, rekla sam tati da ga da nekome
(4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Kada gledaju televizijski program mladi ljudi onda najviše gledaju filmove, serije, dokumentarne emisije, slušaju muziku, a nekada pogledaju jutarnji program dok se spremaju za školu, vremensku prognozu ili dnevnik. Dječaci, kao što je bilo i očekivano u najvećoj mjeri prate sportske događaje a djevojčice televizijske serije.

Pa jedini period koji ja provedem ispred TV-a jeste ujutru prije nego krenem u školu, jer se tada prati vremenska prognoza. To je jedino što ja u stvari vidim na televiziji.
(1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Kad ded gleda vijesti, posebno u 6.30h **(10. grupa, Nikšić, dječaci)**

Ja najmanje vremena provodim gledajući TV, to ponekad ako slušam muziku i to je to.
(7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Ja baš mnogo gledam televiziju. Obožavam da gledam filmove, slušam muziku, gledam serije i baš mnogo vremena provedem gledajući televiziju.
(7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Osnovni razlog zbog kojeg mladi ljudi slabo gledaju televiziju, ne leži u nedostatku njihovog slobodnog vremena, već u dominaciji modernih tehnoloških sredstava, prije svega mobilnih telefona čija tehnologija sve više napreduje i pruža sve veće mogućnosti. Prednost mobilnih telefona je u tome što omogućavaju pristup internetu na čijim sajtovim se mogu naći raznovrsni sadržaji, od filmskih, muzičkih, zabavnih, kulturnih, informativnih i slično. Mladi ljudi koje smo ispitivali korisnici su mobilnih telefona i imaju pristup internetu već više godina. Mobilni telefon, tableti i računari su njihovo najvažnije sredstvo medijske komunikacije preko kojih imaju pristup svim medijskim sadržajima koje ih zanimaju. Za razliku od televizije, gdje određena televizijska emisija ima tačno vrijeme svoga emitovanja, na internetu mladi ljudi mogu te sadržaje posmatrati u vremenu koje njima odgovara, a sa druge strane na internetu mogu pronaći i ostale sadržaje koji ih zanimaju, kao što su muzika, sportski događaji, serije, filmovi i slično, u bilo koje vrijeme i kada su slobodni.

Pa ja isto tako, više se baziram na internet i društvene mreže, nego na televiziju. Na primjer, na televiziji mogu samo u određeno vrijeme da gledam neke stvari, dok na internetu to mogu da gledam kad god želim. **(3. grupa, Herceg Novi, dječaci)**

Na internetu bukvalno možemo da odaberemo bilo koju temu koja nas interesuje i da je primimo na različite načine, da je vidimo sa svih strana, što na televiziji često nije dozvoljeno, jer mediji samo prikažu jednu stranu priče što nije baš najbolja ideja. **(2. grupa, Podgorica, dječaci)**

Na televiziji ima dosta tih istorijskih emisija. Ali ti ne moraš da čekaš da ih pogledaš na tv-u kad već možeš sada ako ti treba, a emisija je za tri dana, lakše ti je da pogledaš na internetu to i da saznaš o tome ranije jer ti treba za sad a ne za kasnije. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Pa nije da nas nešto puno zanima to na televizoru. Ja imam neka interesovanja koja uopšte nemaju na televizoru, kao određene serije koje uopšte ne emituju na kanalima na televizoru i onda moram da ih gledam on line. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Zato što je internet doprinio tome da se više koriste društvene mreže nego televizor, mnogo je zanimljivije. Mnogo toga zanimljivijeg može da se nađe na internetu nego da se pogleda na TV-u. A naravno da je ranije TV bio aktuelan zato što nije bilo društvenih mreža. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Zamijenili smo je telefonima, kompjuterima, ali najviše telefonima (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Učesnici pokazuju da televizija više nije medij koji prate mlade generacije. Prema njihovom shvatanju ona je više vezana za starije osobe, odnosno roditelje, bake i deke. Njena uloga slabi u životu tinejdžera ali se primjećuje jedna zanimljiva činjenica, a to je da televizija još uvijek ima svoju integrativnu funkciju u porodici. Naime, ona održava porodično zajedništvo okupljajući sve članove porodice u zajedničkom gledanju određenih sadržaja, kao što su filmovi, serije a često i tv dnevnik.

Ja najčešće gledam sa porodicom filmove i serije...ako se slučajno nađe nešto normalno da se pogleda a da to nijesu rijaliti programi i slično, koji daju negativnu sliku našeg cijelog društva, ja bih rekla. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Nije da uopšte ne gledamo TV, zato što je TV ostao neki način provođenja vremena sa porodicom, pošto kada se dešava nešto bitno na opštinskom ili državnom nivou obično se desi da se čitava porodica poreda ili okupi u dnevnom boravku. (3. grupa, Herceg Novi, dječaci)

Ja više koristim TV, jer kad sam na kompjuteru uglavnom sam sâm. A televiziju gledam najčešće sa nekim iz porodice pa da bih provodio više vremena sa njima i pogledam nešto iako sve to ima na internetu, ali eto. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Gledamo filmove porodično... (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Isto najviše gledam serije a kad završe serije onda sa porodicom gledam vijesti (6. grupa, Berane, djevojčice)

KOLIKO NA TV MEDIJIMA (TVCG1, TVCG2, VIJESTI, PRVA, PINK M) IMA EMISIJA POSVEĆENIH SREDNJOŠKOLCIMA

U ovom setu pitanja nas je zanimalo kako mladi ljudi ocjenjuju koliko televizijski kanali vode računa o sadržajima koji su posvećeni tinejdžerima, koje su to teme koje se obrađuju i kada se one emituju. Iako u manjoj mjeri prate navedene TV programe, opšti utisak svih ispitanika je da televizijski mediji ne posvećuje dovoljno pažnje mladim ljudima, srednjoškolcima i temama koje bi njih mogle da zanimaju. Najviše pažnje mediji srednjoškolcima posvećuju na početku školske godine, kako bi najavili novu školsku godinu. Iako su uspjeli da identifikuju jedan broj emisija, programa i priloga posvećenim njihovoj generaciji, smatraju da bi televizijski mediji trebalo da se više bave problemima, potrebama i pitanjima sa kojima se susreće njihova generacija.

Najviše pažnje prije početka školske godine, neka dva mjeseca i ništa više. (5. grupa, Berane, dječaci)

Jedan dio participanata navodi da najveći broj priloga posvećen mladim ljudima gleda u jutarnjem programu dok se sprema za školu. U tim emisijama često gostuju mladi ljudi i bude priloga posvećenim mladima. Takođe, participanti navode i emisije koje predstavljaju jednu vrstu kreativnih radionica u kojima se prate i intervjuišu njihovi vršnjaci, zatim emisije koje vode njihovi vršnjaci i bavi se problemima vezanih za njihovo doba i emisije za tinejdžere zabavnog karaktera. Obzirom na vezanost za najnovija tehnološka dostignuća, ovi mladi ljudi emisijama za svoju generaciju posmatraju i one koje se bave upravo tim pitanjima, gdje im najviše privlače pažnju novosti vezane za razvoj mobilnih telefona.

Znam za TVCG 1, obično u jutarnjem programu bude dio emisije koja je posvećena mladim ljudima. Pratim to zbog Unije srednjoškolaca, i onda znam da se bave, eto neki možda sadržajima za mlade koji postoje u Podgorici ali opet mnogo više i češće nekim stvarima koje se odnose na odrasle negdje i politiku ali eto u jutarnjem programu svakako znam da ima. Druge televizije lično ne pratim mnogo. Mi imamo saradnju, kao organizacija, sa svim televizijama i obično pratim kad mi imamo neku prezentaciju aktivnosti ili kad gostujemo, i uglavnom izađu u susret kada su u pitanju aktivnosti koje se tiču mladih ali i dalje mislim da nije dovoljno. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Pa ima na Pinku City kids, to vode tinejdžeri i baš često iz gradova Crne Gore i sad oni nekad prikazuju. Pa šta znam rijetko kad govore o nekim problemima i rješavanju istih, uglavnom govore o muzici, poznatima i modi. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Mislim da na Prvoj crnogorskoj ima emisija o problemu tinejdžera, knjigama, o njihovom dolasku do škole i koliko im je teško. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Ne znam tačno ime emisije, ali postoji jedna koja se baš bazira na nova tehnološka dešavanja u svijetu i generalno kako Crna Gora ide u korak s tim. Nešto kao kurs interneta.

Znam, nisam u pravu ali nešto na tu temu. Tu se prikazuju kao izumi iz cijelog sveta, ali i neki problemi na internetu kao što nasilje preko interneta koje je svakodnevica. (3. grupa, Herceg Novi, dječaci)

Kao jednu od najzastupljenijih tema koju obrađuju mediji prema mišljenju većine ispitanika je nasilje među vršnjacima, pri čemu je u posljednje vrijeme sve zastupljeniji cyberbullying, odnosno oblik nasilja i uznemiravanja putem elektronskog oblika kontakta, najčešće preko društvenih mreža. Ispitanici međutim smatraju da te teme i mnoge druge koje su njima posvećene nijesu objašnjene na način koji je prilagođen njihovoj generaciji. Prilozi posvećeni mladim ljudima su napravljeni na stereotipan način, odnosno obrađeni su na način koji ne odgovara njihovom uzrastu i vremenu u kojem oni sada žive i šta proživljavaju, već više nekim generacijama od ranije. Današnje mlade generacije su čak i više informisane o pitanjima o kojima se prave prilozi, takve informacije lako nalaze na internetu, a pored toga imaju praktičan pristup problemima, žele da se više ukazuje na praktično rješavanje problema a ne samo da se o njima priča.

To su uglavnom prilozi sa stereotipnim pitanjima i ne vidim neku poentu sa tim pitanjima koja se ponavljaju i odgovorima na osnovu kojih se ne dolazi do nekih zadovoljavajućih zaključaka. (1. grupa, Podgorica, dječaci)

Većina tih tema koje su namijenjene tinejdžerima su upravo te poput nasilja na internetu. Sad na primjer ta tema je specifična ali uopšte nema smisla kako je obrađena i način na koji ona prikazana. Nigde nije naprimjer dat način kako da se neko izbori sa tim više je to samo slaganje sa njihovim mišljenjima. Nazivaju ih žrtvama... nema smisla da ih sad mi nazivamo žrtvama i sažaljevamo, a trebamo im znati pomoći oko toga. Pošto mi provodimo mnogo vremena na internetu, mi znamo više od osobe koja predaje i daje odgovore na ta pitanja i tu nastaje mnogo problema. Teško je gledati nešto kada mi znamo odgovore na sva pitanja. (1. grupa, Podgorica, dječaci)

Sa druge strane ispitanici su u najvećoj mjeri zadovoljni što televizijski kanali prate uspjehe njihovih vršnjaka na školskim takmičenjima iz različitih predmeta, sportskim takmičenjima, gostovanjima kulturno-umjetničkih društava i plesnih klubova čiji su oni članovi i sl. Jedan dio njih smatra da mnogi mediji nijesu zainteresovani da objave njihove uspjehe. Ako i jesu, onda su to samo lokalni mediji, i to iz razloga da popune svoj televizijski program. Mišljenja su da program koji bi bio njima namijenjen ne bi imao tako široku publiku, zbog čega mediji i nijesu zainteresovani da više pažnje posvete problemima koji bi njih zanimali.

Ja jesam, moja drugarica, ona igra za folklor za Petnjicu pošto je to sad postao grad, i oni su bili tamo gosti u jednoj emisiji na TVCG-u i oni su tamo dobili diplomu. Stvarno, zaista se pokazao kao grad, dobili su čak i karte i besplatno putovanje za Tursku. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Ja sam vidio nekoliko puta kako neki učenici dobijaju neku nagradu. O nekim takmičen-

jima, olimpijadama. Reklamirali su se učenici koji su ostvarili rezultate u top 5, školski uspjeh kao lučasi **(5. grupa, Berane, dječaci)**

Evo na primjer ja što sam organizovao ovo takmičenje u okviru ovog projekta, poslali smo 120 mejlova medijima, samo tri medija su se oglasila i toliko o podršci mladima. **(10. grupa, Nikšić, dječaci)**

Veliki broj participanata je primjetilo da je najveći dio televizijskih emisija i programa posvećen, sa jedne strane djeci do 10 ili 12 godina, i sa druge strane starijim generacijama. To znači da televizijski program nije prilagođen ovim generacijama, tako da su oni prinuđeni da gledaju programe koje su ili prevazišli ili koje nijesu za njih. Ovaj nalaz takođe objašnjava zašto se mladi više okreću internetu.

Takođe šta se još dešava je to da većina televizijskih kanala i televizijskih emisija su namenjeni odraslim grupama ljudi, većinom vremena eto što mi možemo da gledamo. **(2. grupa, Podgorica, dječaci)**

Ja mislim da ono baš najmanje za nas prave taj TV program. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)
Prave ga ili za djecupredškolce ili za odrasle, za sve generacije, ne baš da je konkretno namijenjeno nama, baš ima slabo tih stvari. **(8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)**

I nema nikakav sadržaj koji bi interesovao bilo koga našeg godišta. Ima možda crtani za djecu ispod 10 godina i možda neke emisije, serije i filmove za ljude iznad naprimjer 25 godina, ali za naš uzrast nema bukvalno ništa. **(1. grupa, Podgorica, djevojčice)**

Oskudnost sadržaja za tinejdžere na TV kanalima pokazuje i naša dalja analiza. Participanti u svim grupama nisu mogli da navedu ni jednu emisiju koja se bavi mladim ljudima osim regionalne emisije *Perspektiva*. Ovu emisiju koja se bavi mladima u regionu i njihovim problemima, a emituje se na više od 30 TV stanica u BiH, Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj, prati najveći broj naših ispitanika. Interesantno je da su za ovu emisiju najmanje čuli ispitanici sa sjevera Crne Gore, pri čemu ženska grupa iz Berana nikada nije čula za ovu emisiju, a muška grupa iz Bijelog Polja je zna jedino po pjesmi *Perspektiva* koju izvodi grupa SARS. Ovaj podatak je posebno interesantan zbog toga što se ova emisija često bavi problemima u sredinama sa stanovništvom različite religije i nacionalnosti, što je posebno karakteristično za sjeverni region Crne Gore.

Ja sam čuo da pričaju o odnosima Pravoslavaca i Muslimana u tim nekim srednjim školama, ali ne znam u kojem gradu i kojoj državi. **(10. grupa, Nikšić, dječaci)**

Pretežno na primjer o nasilju ili o raznim vjerama kako ljudi gledaju na to ili o tome. **(7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)**

Pratio sam nekoliko. Već jednom sam slušao kako govore o religiji kako ocenjujemo druga

ili drugaricu na osnovu toga da li je on druge vjere ili nije, znači osobine i međuljudski odnosi. (5. grupa, Berane, dječaci)

Ja mislim uglavnom su mlađi ti sa kojima se vodi razgovor. Koliko se sjećam bilo je, nekoliko puta sam vidio da je jedna od tema bila netrpeljivost između različitih nacionalnosti. Imali su učesnike koji su bili pripadnici različitih nacionalnosti, jedni su imali loša iskustva a neki dobra, ali uglavnom se priča završila na fin način, mislim da su imali zdravu diskusiju. (3. grupa, Herceg Novi, dječaci)

Kao na primjer nije bilo baš psihičko zlostavljanje nego jednostavno odbacivanje društva zbog različitih vjeroispovjesti, stavova, nacija i slično. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Participanti su pokazali veliko interesovanje za ovakve emisije. Najveći dio njih, među kojima se naročito ističu djevojčice, smatra ih veoma poučnima. One mogu da ih nauče kako da se ponašaju u tim situacijama i kako da izbjegnu konfliktne situacije. Takođe velika vrijednost ove emisije je u tome što mladi mogu slobodno da kažu svoje mišljenje o nekom problemu.

Da, iz njih možemo da izvučemo pouku. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Kako da se ponašamo ako se nađemo u takvoj situaciji. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)
Da mi ne budemo izvršitelja nasilja. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Dopada mi se ta emisija, jer su razmotreni problemi današnjice i problemi mladih ljudi. Na sve to imamo više mišljenja, upravo se zbog toga i zove perspektiva, emisija. Bave se religijom i različitostima, dok je nasilje najveći problem. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Možda to što su tu svi zajedno i svoje mišljenje kažu. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Međutim, jedan dio participanata, naročito onih u sredinama u kojima gotovo svi građani pripadaju jednoj nacionalnoj i vjerskoj orijentaciji, smatraju da problemi koje razmatra ova emisija nijesu problemi njihove sredine, jer nisu primjetili sukobe takve vrste u njihovoj okolini.

Pa dobro ovde u Nikšiću toga nema (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Nasilje među vršnjacima. Lično ja nikad nijesam u školi ili bilo gdje drugovidjela da je takvo nasilje kao što su to oni predstavljali. Desi se da se posvađaju pa da se potuku, ali ovakvo nasilje kao što je tamo bilo prikazano nikad nisam vidjela. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

KOLIKO NA INTERNET PORTALIMA (CDM, VIJESTI, ANALITIKA) IMA SADRŽAJA POSVEĆENIH SREDNJOŠKOLCIMA

Internet portali predstavljaju novu vrstu medija koji pružaju novosti, informacije, zanimljivosti putem interneta. Obzirom da su participanti već ukazali na to da u najvećoj mjeri prate medije preko interneta kao sredstva masovne komunikacije, očekivanje je da će portali biti predmet njihovog interesovanja u većem obimu. Analiza rezultata je, međutim pokazala sasvim suprotno. Najveći broj ispitanika gotovo uopšte ne prate, niti su mnogo zainteresovani za navedene portale. Nezainteresovanost za portale je naročito izražena među djevojčicama, pri čemu grupe iz Berana, Nikšića i Herceg Novog ih uopšte ne prate ili nisu ni čuli za njih.

Jedan od osnovnih razloga za to što srednjoškolci veoma malo prate portale jesu sami sadržaji koji se u njima nude. Opšta je ocjena da na većini portala preovladavaju lažne vijesti i informacije u kojima ima malo istine. Naslovi na ovim portalima su većinom, kako ih participanti nazivaju „bombastični“, jer žele da privuku pažnju čitaocu najavom skandalozne vijesti. Participanti priznaju da nekada iz dosade otvore te vijesti, ali da su odavno shvatili da portali ovakvim pristupom vijestima žele samo dazarade novac pomoću reklama koje idu uz članak.

Pa na Facebook-u, kada skrolamo iskoči nešto na početnu i sad ako me nešto zanima i privuče mi pažnju... (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Jer ima mnogo portala koji objavljuju informacije koje nijesu isto istinite. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Samo da bi se otvorio sajt. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Slomila nokat, foto, video. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Jer na osnovu toga zarađuju novac, sa strane su reklame i kada se otvori sajt one se jasno vide. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Kad sam bio mlađi klikao sam na sve i svašta, ali sada ne zanima me to uopšte. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Na navedenim portalima nema uopšte sadržaja koji su posvećeni srednjoškolcima, tinejdžerima. Na portalima mladi ljudi ne mogu mnogo toga da nauče. Na njima uglavnom preovladavaju zabavni sadržaji, politika. Primjetno je da dječaci češće prate portale i to uglavnom sadržaje koji su vezani za sportske događaje, utakmice reprezentacije, ali nekada i vijesti iz grada i države što im privuče pažnju. Jedan broj njih ima aplikacije portala na telefonu tako da ponekad pročitaju neku vijest, i to ukoliko ih naslov privuče, a jedan broj njih, zbog korisnijih sadržaja više čita strane portale.

Većinom zbog sporta ...i kad čujem da je neko ubio nekoga pa me interesuje da vidimo

ko je i šta je ... Ako je izašao novi telefon, neka aplikacija, iPhone, nešto što nas interesuje sad. (5. grupa, Berane, dječaci)

Ja prije svega pratim portal RTCG jer imam aplikaciju na telefonu koju koristim za sve vijesti koje su u tom trenutku dešavaju kod nas ili u svijetu. Ona je korisna. Ponekad koristim i portal Vijesti koji nemam na telefonu, ali roditelji ga imaju na svojim telefonima, pa kada mi treba i kada želim da vidim neke informacije koje ne mogu naći na portalu RTCG-a onda koristim taj. A što se tiče portala CDM ili Analitike, njih otvorim samo onda kada nađem na neke tekstove ili članke koji me zanimaju, koje najviše nalazim na Facebooku ili Twitteru prije svega. Tako da jedino tad ulazim na te portale. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Ja retko kad pratim naše portala i to eventualno pratim na nekom mikro nivou ukoliko se nešto dešava u našoj zajednici, na primjer u Crnoj Gori i Podgorici. Dok na primjer na većoj skali pratim ove svjetske medije koji mi daju neku prvu ideju, a onda kasnije to istražim sa različitih strana. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

KOJIM BI TEMAMA ŽELJELI DA SE MEDIJI BAVE

Obzirom da je dosadašnja analiza podataka dobijenih fokus grupnim razgovorom sa srednjoškolcima pokazala da TV mediji i portali ne posvećuju dovoljnu pažnju sadržajima koje bi interesovalo njihov uzrast, kao i da srednjoškolci imaju potrebu za takvim sadržajima ne samo u ovim nego i u drugim medijima, u ovom dijelu analize ćemo saznati koje su to teme koje najviše zanimaju tinejdžere o kojima bi voljeli da čuju nešto u medijima. Teme koje zanimaju tinejdžere su mnogobrojne a one koje njima najviše znače i na koje bi željeli da mediji malo više obrate pažnju su prvenstveno vezane za izbor njihovog budućeg zanimanja, rješavanje problema u ponašanju, jačanje samopouzdanja, obrazovne teme, školska takmičenja, teme vezane za odrastanje i zabava. Kolika je potreba ovih mladih ljudi za televizijskim emisijama za mlade pokazuje i njihova preporuka da se uvede jedna sadržajem raznolika edukativna emisija koja bi samo njima bila posvećena.

Valjda bi mogla da se napravi neka edukativna emisija poput Agrosaznanja, da se malo veže za nas. Da ne bude sve samo za odrasle. Kako se nešto radi, otprilike dokumentacija, istorija i vezano za budućnost, ne samo nešto što je već bilo nego što će da bude. Na primjer, pošto je upotreba računara u životu sad, mi to uglavnom srećemo u školi i niđe više. (5. grupa, Berane, dječaci)

Kao najznačajniju temu kojom bi mediji mogli da se bave, a navode je svih 10 grupa je izbor budućeg zanimanja. Mladi smatraju da je bitno odabrati čime će se baviti u budućnosti, izabrati najbolje zanimanje, jer loš odabir zanimanja i nezadovoljstvo koje bi ono proizvelo negativno bi se odrazilo na cijeli njihov život. U takvim emisijama bi se mladim ljudima putem odgovarajućih sadržaja objašnjavale karakteristike različita zanimanja, jer nemaju svi ista interesovanja, i davale informacije vezane za upis u školu, fakultet i sl.

Ja bih lično volela da gledamo nekog ko je već stručan u tom nekom poslu, kako nas savjetuje kako mi možemo da izgradimo neku karijeru koju želimo ili tako nešto,eto to je to. Volela bih u stvari da ima neka emisija posvećena savjetovanju tinejdžera. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Informativne emisije koje se bave time što bi nas moglo da zanima u budućnosti jer smo mi u periodu kada razmišljamo o tome šta ćemo raditi u budućnosti, nešto što bi nam koristilo u narednim godinama. Trebaju da nam pomognu u tome da mi sami to isprobamo. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Možda nešto što je sada nama potrebno, tipa odluka na poziv za budućnost, šta bismo htjeli da budemo kad odrastemo. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Pa kako bi mi mogli da razvijemo neka naša zanimanja, da gledamo kako su to drugi ljudi uradili možda nas nešto povuče da i mi to radimo. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Informacije i savjete o tome koju će srednju školu ili fakultet izabrati,mladi uglavnom dobijaju od roditelja, starijih rođaka ili onih koji su završili fakultet ili već negdje rade. Ovakve informacije bi htjeli da dobiju i od medija, koji bi trebalo da ih informišu o nekim novim mogućnostima koje bi im se pružile u nekim drugim zemljama, pruže informacije o konkursima i stipendijama u inostranstvu koje su im potrebne za lični razvoj. U suštini, smatraju oni, jednostavno ne znaju gdje bi se o ovome mogli informisati.

Ne može se to, barem je to moje mišljenje. Na televiziji gledamo Parove i ostalo, dnevnik što nas slaže i to je to. Bukvalno ne znam gdje da se informišem osim ako je neko već završio pa da ono s nama priča (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Možda više o tome kad se bira srednja škola ili fakultet tad bi bilo najbolje da se posavetujemo sa nekim starijim. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Tipa više ponuda. Mi smo toliko ograničeni na Crnu Goru i na region, da baš malo osoba razmišlja da ide negdje dalje zbog toga što nam takve šanse nisu pružene ili su nam pružene a da mi ne znamo da njih. Mnoge stipendije, mnogi konkursi, sportski konkursi, sve to postoji ali ne znam mnogo ljudi kako da dođe do toga. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Pa ne znam evo lupam, možda stipendije u nekoj evropskoj državi. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Mladi ljudi imaju potrebu za obrazovnim programom, kako su nekada imali njihovi roditelji. U školama imaju dosta sekcija u kojima mogu da napreduju u nekoj oblasti i da o njima steknu veće znanje, ali im je potrebno da razvijaju i takmičarski duh, da budu upućeni u to kako napreduju njihovi vršnjaci iz drugih gradova. Obrazovni program bi pomogao mladim ljudima da zdravije odrastaju, da se usmjere ka onome što je stvarno dobro za njih i što ih čini

boljim ljudima. Takođe, obrazovni program bi prema njihovom mišljenju, trebao da im pruži znanja o savremenim kretanja u društvu, naročito o onima koja se tiču savremene tehnologije.

Mislim da bi trebalo da postoji mnogo više opšte obrazovnih emisija, pošto koliko sam ja informisana trenutno ih nema veliki broj, a imamo i problem sa odraslim ljudima koji baš i nisu dovoljno obrazovani...Sjećam se da je prije bila jedna emisija Ispeci pa reci, čini mi se da se tako zvala, ali sad više ni toga nema. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Bilo bi lijepo kada bismo znali na primjer kada bi neka škola u Podgorici ostvarila neki uspeh, na primer pobijedila na nekom takmičenju i postoji mogućnost da bi nam to dalo inspiraciju, ne znam ili motivaciju da mi budemo bolji od njih na takmičenjima. Nijesmo povezani, dosta smo odvojeni i nekako ne mogu da vidim šta se dešava po drugim školama i kog drugih generacija. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Ja mislim da bi se u tom slučaju pažnja omladine usmjerila sa ovog ponašanja danas, koje je sve više slobodno, da se tako izrazim ali ne u tom smislu, za cigarete, alkohol i slične stvari. Da bi se oni usmjerili ka nečemu što je stvarno dobro za njih i što može da ih čini dobrim ljudima prije svega, a onda i čovjekom to jest, nekim budućim radnikom u nekoj firmi, nekim učiteljem, svakako roditeljem u nekom trenutku. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Kako, na primjer, bolje da se koncentrišemo na to što učimo unaprijed, uticaj tehnologije, kako da naučimo efikasnije da učimo... (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Mladim ljudima je potrebno da mediji imaju što više i vaspitnog programa. O nekim temama koje su karakteristične za njihov period odrastanja, djeca jednostavno ne mogu da razgovaraju sa svojim roditeljima. Interesantno je da participanta iz Sjevernog regiona više razgovaraju o svojim problemima sa roditeljima i od njih traže savjete nego djeca iz Centralnog regiona. Problemi odrastanja su različiti i smatraju da bi mediji mogli u tom pravcu da im pruže odgovarajuće savjete. Problemi koji ih zanimaju su vezani za ponašanje u pubertetu, odnosno kako prilagoditi svoje ponašanje zrelijem periodu ka kojem idu, kako se prilagoditi novom društvu prilikom promjene škole, ljubavni problemi, pravila bontona, problemi sa bezvoljnošću, manjak samopouzdanja.

Da, jer neka deca nemaju jednostavno razgovor sa roditeljima ili se zapravo plaše razgovora sa roditeljima o nekim temama. Ima ih da možda nemaju naviku da pričaju kući i onda bi možda ta vrsta pomoći dobrodošla našim generacijama. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Pa prije svega treba da nas zanima kako treba da se ponaša jedan tinejdžer, jer mi bukvalno ono kad napunimo 15 godina, više se ne smatramo malim djetetom već više odraslom i zrelijom osobom. Sad prva ta osnova kako da se mi ponašamo, kako da se odnosimo, da budemo malo zreliji, da shvatamo te neke stvari... Jer većina djece koja dođe u prvi razred ponaša se previše djetinjasto i ne shvata neke stvari toliko ozbiljno, ne može sa njima da se

priča ili da im se da neki savjet kako šta. Ima još mnogo toga, na primjer ponašanje i bonton. Tokom cijelog školovanja priča se o bontonu i onda ne znam.. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Promjene društva, recimo u osnovnoj školi družiš se sa nekim, pa kad promijeniš društvo da ga više upoznaš. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Analiza razgovora sa mladima u Crnoj Gori je pokazala jedan veoma zanimljiv nalaz vezan za ponašanje mladih ljudi koji proizilazi iz sve veće okrenutosti internetu. Naime, sami mladi ljudi uviđaju da su sve više bezvoljni, da je potrebno nešto da ih probudi. Svakodnevno i vremenski dugo korišćenje interneta uticalo je da njih da sve manje izlaze iz kuće i da međusobno ne komuniciraju lično, već više preko društvenih mreža. Kada se sretnu uživo veoma im je teško da započnu komunikaciju, koja se sa druge strane preko poruka na društvenim mrežama veoma lako odvija.

Jednostavno ne znam, možda je to i zbog interneta, odnosno zbog prevelikog korišćenja interneta, onda ne izlaze dovoljno iz kuće i slaba je komunikacija prosto među mladima a i među ljudima. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Nekako od kad je komunikacija preko dopisivanja preko društvenih mreža bukvalno... (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Sad je lakše dopisivati se nego... (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Sad uživo ne može početi razgovor. To smo mi sa nastavnicom iz crnogorskog pričali i baš ono ne možemo da se oslobodimo kad pričamo, i svemu tome je doprinio internet, da ne možemo normalno da razgovaramo. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Ali mi lično ne možemo da se odmaknemo od tog problema jer nemamo neko rješenje zato. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Razlog ovakvog odnosa među srednjoškolcima dijelom proizilazi iz manjka njihovog samopouzdanja. Mladi osjećaju da njihovoj generaciji nedostaje samopouzdanje prvenstveno zbog godina u kojima se sada nalaze i u tome jednim dijelom vide objašnjenje svoje pasivnosti. Ne želeći da budu izolovani iz društva, mladi ljudi ne pokazuju jasno svoje stavove i ne reaguju na način kako bi htjeli. Mladi znaju da treba da vjeruju u sebe i da idu naprijed, ali ipak nemaju dovoljno samopouzdanja da kažu svoje mišljenje pa se uglavnom priklanjaju mišljenju većine. Kako razviti samopouzdanje, jedan je od problema oko kojeg svi mediji, prema njihovom mišljenju, mogli da im pomognu.

Dešava se, i to je možda razlog zašto smo pasivni, jer je nama važno šta će nam neko reći ako se izdvojimo ili nešto drugačije uradimo. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Tako svi u sebi misle, ali kad dođu u takvu situaciju, ipak se povuku i zadrže svoje

mišljenje za sebe, klimaju glavom za da i kažu kako većina kaže, jer se boje da će biti odbačeni od društva. Isto sad svi znaju da trebaju da vjeruju u sebe, ovo-ono ali kad bi došli u takvu situaciju ipak ništa od toga ne bi bilo i više bi trebalo pažnje da se okrene prema tome. Ne znam. **(4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)**

Možda da se napravi neki tekst o tome kako da ljudi steknu samopouzdanje, kroz neki tekst, običan možda tako nešto da naprave. Možda je bolje kroz tekst nego kroz stripove ne znam. **(4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)**

O nasilju participanti smatraju da se dosta već zna i govori, međutim to je tema koja treba uvijek da bude zastupljena u medijima. Prema mišljenju participanata fizičko nasilje među vršnjacima nije jedini oblik nasilja koji je prisutan. Ono se više svodi na koškanje i kraću tuču. Mnogo je češće verbalno nasilje koje u priličnoj mjeri povređuje mlade ljude na jedan drugačiji način i čak je možda opasnije jer ostavlja trajnije posledice na čovjeka. O ovim vrstama nasilja participanti bi željeli da čuju mišljenje direktno od samih učesnika nasilja, gdje bi jedan pričao o tome zašto je sproveo nasilje nad drugim a drugi da kaže kako se osjećao. Po njihovom mišljenju na taj način bi nasilnici bolje shvatili kakve posledice izazivaju svojim ponašanjem.

Možda je više izraženo verbalno nasilje od fizičkog poput odbacivanja i vrijeđanja. **(8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)**

Da ali ja mislim da je gore verbalno. Ostavlja taj neki psihički trag, slama nekog, tako da s tim čitav život ćeš da se носиš. Kad legneš da spavaš ono samo ti se vrti kroz glavu: što me oni zezaju, što me vrijeđaju, potištiš se, povučeš se u sebe i sutra kad malo odrasteš, upознаš neko novo društvo i misliš da i oni misle svi ono što su ovi prije njih mislili. I onda propadaš kao ličnost. **(8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)**

Od oboje, jer ovaj mora da kaže zašto je to uradio, zašto ga je udario, zašto ga je opso-vao bez razloga, a ovaj mora da kaže kako je reagovao na to kako, se osjećao. **(8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)**

Takođe, sve je prisutniji još jedan oblik nasilja, a to je ucjenjivanje najčešće novcem o kojem oni nad kojima se vrši to nasilje ne smiju ništa nikome da kažu. Dio participanata je naveo da lično poznaje nekoga nad kojim se takvo nasilje vrši. O ovom novom obliku nasilja mladi ljudi ne znaju mnogo, tako da nisu sigurni kako treba da se ponašaju a stariji ljudi sa ovom vrstom njihovog problema takode nijesu dovoljno upoznati. To je razlog zbog čega participanti smatraju da im u tom pravcu mediji, sa svojim sadržajem, koji bi ukazivao i na ovu vrstu problema, mogu dosta pomoći.

Pa, da pomognu ovoj djeci koju neko ucjenjuje i koji imaju neke problem, a oni to neće nikome da kažu jer na primjer dobiće batine i to. Tako da im to pomogne nekako i da nam

kažu svoje probleme... Pa ne znam, na primjer o novcu ili nešto tako. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Problem koji je takođe sve prisutniji među mladima i sve prisutnije u školama, premamišljenjuparticipanata je upotreba alkohola i droga. Obzirom na sve veću zastupljenost ovog problema, srednjoškolci od medija očekuju da više posvete pažnje ovoj temi i iscrpnije ih informišu o tome koji su to razlozi zbog kojih neko počinje da konzumira drogu, uslovi koji tome pogoduju, uzroci, posledice i sl. Smatraju da mediji nekada sami daju loše primjere i uče mlade kako da se loše ponašaju. Mladi ljudi nekada iz zabave počnu da konzumiraju drogu ne znajući za njene loše posledice. Oni su svjesni da je to štetno za njih, ali ipak imaju želju da probaju. Po njihovom mišljenju roditelji te djece bi mogli da pomognu pravim pristupom svojoj djeci.

Televizija je te probleme samo pogoršala... Pa ne znam. Evo na primjer film Rane je trebalo da poruči mladima da se ne drogiraju, da se ne uvlače u kriminal, da niko ne izađe živ iz kriminala, a zapravo je popularizovao kriminal, iz devedesetih. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Sve se manje govori o narkomaniji na televiziji, a naše generacije su to uveliko počele da koriste. Tako da bi trebala da postoji neka emisija o tome na televiziji koja bi mogla da privuče pažnju koja bi skrenula pažnju na to da to ne treba da se radi, a ja nisam vidjela nijednu i nigdje da se o tome priča. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Ja mislim da bi trebalo da bude zastupljena priča o tome koliko je to štetno po nas a ne o problemima koji nas uopšte ne interesuju. Ima sve više mladih naše generacije koji se upuštaju u drogu, puštaju da se manipuliše njima. Ja bih recimo više voljela da ima takvih nekih sadržaja više nego ne znam kako da kažem... (6. grupa, Berane, djevojčice)

Da, i o posljedicama. Razumijem da je to neki dio života u kome žele zabavu i to, ali mislim da se treba više obratiti pažnja na posljedice. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Ali mislim da bi u tim emisijama trebalo da se probudi ta kolektivna svijest starijih, da znaju šta im djeca rade u školi jer mislim da većina njih nije svjesna da im djeca konzumiraju droge i da trebaju da ih probude da razgovaraju sa njima i da se zapravo uključe u njihov život nekako. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Analiza u prethodnom dijelu teksta je pokazala da mladi ljudi imaju dosta tema o kojima bi htjeli dobiti više informacija i da su zainteresovani da o problemima koji su karakteristični za njihove generacije, kao i o pitanjima koja ih zanimaju, čuju u televizijskim medijima ili internet portalima. Dosadašnji način obrade tih problema u datim medijima, prema njihovom mišljenju, zastarjeo je i stereotipan tako da ga treba učiniti kreativnijim, promijeniti i prilagoditi savremenim mladim generacijama. Kada su u pitanju problemi vezani za njihovu generaciju, smatraju da je njima prijemčivije ukoliko o tim problemima govore sami

mladi ljudi koji su prošli kroz te probleme a ne stručnjaci ili odrasli. Tako, o problemima i lošim efektima korišćenja narkotika, jačanju samopouzdanja i sl., mnogo bi im shvatljivije bilo ukoliko bi o tome govorili njihovi drugari koji se sa tim suočavaju, njih će prije slušati. Takođe, obzirom da im je internet kao medij bliži, predlažu otvaranje stranica na društvenim mrežama na kojima bi se o tome diskutovalo.

Mislim da bi trebali da nađemo ljude koji su prošli kroz to i da sa njima odrade intervju, po meni. Jer ja ponekad kad se nađem u tom društvu i oni počnu da pričaju uvijek kažu da mogu da vrate nikad ne bi to uradili. Ne bi počeli sa tim. Mislim da takvi ljudi trebaju da urade intervju i da kažu našoj generaciji o tome, jer mislim da o tome ne može da priča policajac koji nema nikakvog iskustva sa tim. Treba da priča neko ko je prošao kroz sve to. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Prije svega da o tom iskustvu govore naši vršnjaci jer se prije povežemo sa nekim koje naših godina nego sa nekim starijim stručnjakom iz neke oblasti. Možda bi ste Vi stručnjaku više vjerovali, ali se lakše napravi konekcija sa nekim ko je naše godište. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Jednostavno, oni će to nama bolje da kažu i mi ćemo to da shvatimo (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Ne znam kako to da kažem, ali otprilike da se dovede jedan broj tinejdžera koji će podijeliti to svoje iskustvo. Zapravo samo da su tinejdžeri naših godina koji bi pričali u svojim iskustvima koja se nisu isplatila, koja se nisu pokazala dobrim. Mislim da bi to probudilo svijest našu o nekim stvarima koje trenutno radimo. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Zato što kad gledamo starije osobe imamo utisak da oni žele da nam pametuju i da nam skreću pažnju a mi mislimo da nema potrebe za tim, dok ćemo vršnjake saslušati. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Da se otvore stranice na Instagramu i na fejsbuku, to bi najviše privuklo pažnju svima, i ako bi se na primer napravio neki YouTube kanal to bi privuklo pažnju. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

KOLIKO MLADI LJUDI PRATE INTERNET

Internet je medij koji mladi ljudi koriste više od TV, radija ili štampe. Obzirom da se radi o mediju koji je nastao kao rezultat savremene tehnologije, potpuno je razumljivo zašto ga mladi ljudi najviše razumiju, zašto njima najviše odgovara, zašto na njemu nalaze sve informacije koje su im potrebne i zašto ih uglavnom ne traže na nekom drugom mjestu. Participanti našeg istraživanja, u skladu sa ovim zaključcima, takođe najveći dio svog vremena provedu na internetu, od dva do tri sata dnevno pa do cijelog dana. Na internetu zapravo provode svaki svoj slobodan trenutak. Stalno imaju potrebu ga provjere da im nije neko pisao, da pogledaju kakve su novosti na društvenim mrežama, šta su prijatelji objavili na društvenim mrežama i sl.

Od 8 do 12 sati ako ne spavam. Ako spavam onda nekih 12 sati. 80% vremena, i dok smo na časovima isto, rijetko šta može da nam odvuče pažnju kao telefon. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Na telefon ponekad gledam cijeli dan, računari tri do četiri sata, kako kad. (5. grupa, Berane, dječaci)

Definitivno svaki slobodan trenutak, u pauzi između časova, Teško je to izraziti u satima. Definitivno ne dok učim jer mi odvlači pažnju. U pauzi između učenja. Ne koristim ga dok jedem, ali čim završim uzimam ga u ruke. Kao da imam potrebu da vidim da li se nešto desilo dok mene nije bilo, da li sam dobila neku poruku, da li je iskočila neka nova vijest, nešto što želim da znam. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Pa bukvalno, od kad dođem iz škole dok ne krenem da spavam sam na internet. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Participanti najviše koriste internet zbog toga što im omogućava sadržaje kakve oni žele. Tinejdžeri sada najviše koriste društvene mreže od kojih je najpopularniji Instagram, zatim Twitter, Snapchat i Facebook. Instagram za mlade je postao sredstvo komunikaciji druženja putem dopisivanja sa prijateljima ali i sredstvo upoznavanja sa svojim vršnjacima. Ono što se otkriva tokom razgovora sa participantima je da društvene mreže predstavljaju i jednu zonu koja je samo njihova, u kojoj su zaštićeni od kontrole odraslih. Naime, do skoro mladi su preferirali Facebook, međutim od kada su njihovi roditelji počeli da ga koriste, kako bi izbjegli kontrolu svojih roditelja, vrlo brzo su se prebacili na Instagram. To naravno ne znači nepoštovanje svojih roditelja, već više jedan prostor u kojem oni mogu da budu samostalni.

Pa jednostavno sada 95,96 procenata škole ima Instagram i to je lakši način da se sprijateljimo jedni sa drugima ili u srednjoj školi ili van nje. Ja sam na primjer više ljudi upoznala preko Instagrama nego u društvu, ali je posle bio mnogo lakši način da dođemo kasnije do neke priče ili tako nešto. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Uglavnom nama roditelji stvarno nijesu imali Facebook, niti rodbina i to, i mi smo

uglavnom tada svi koristili Facebook. I onda kad su stariji svi otkrili Facebook i napravili profil i htjelida nam budu prijatelji, a mi ne možemo da ih blokiramo ovo-ono, jer će oni to odmah da vide da nas nema, zato smo se mi uglavnom svi prebacili na Instagram. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

A tu ima svašta. Tu ima Story kao svakodnevna dešavanja i sad, pošto smo mi u tim godinama da nas sve zanima, gledamo šta se nekom dnevno dešava, družimo se. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Od ostalih sadržaja na internetu participanti prate online serije koje mogu sami izabrati, filmove, muziku i razne zabavne sadržaji, praktične savjete o tome kako nešto možete sami da uradite za 50 sekundi, kao što su šminka, frizura i sl., što je više karakteristično za djevojčice, a za dječake to je pored filmova i muzike, sport i provjera sportskih rezultata. Participanti se slažu da im internet u najvećoj mjeri služi samo za zabavu. Zanimljive priloge mogu da vide na YouTube-u. Mnogi mladi u Crnoj Gori imaju želju da i sami naprave priloge na YouTube-u, međutim nailaze na neodobravanje a prije svega podrugivanje ostalih ukoliko bi ih napravili i postavili. Ovdje se vidi ranije pomenut problem sa samopouzdanjem kod mladih ljudi, koji zbog manjka samopouzdanja i prilagođavanja većini odustaju od ideje za pravljenjem priloga.

Internet uglavnom koristim da bih se informisao o nekim sportskim događajima, a ostalo su sve lažne vijesti uglavnom. Trudim se da ne dolazim u to. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Uglavnom zabava. (Višeglasje) (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Da uhodimo simpatije. (smijeh) (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Uglavnom vijesti o poznatim i slavnima. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Ali želimo da budemo, kako da kažem... Strani jutjuberi oni uopšte nemaju tih kompleksa. Kod nas ako postaneš na primer YouTuber svi ostali će dati se sprdaju ili da kažukako je to jako glupo. Po meni to je baš zanimljivo. Oni rade gluposti to je iskreno, ali nekako da okupiraju dan, nasmijemo se dok gledamo jutjubere i to, ali ovdje rijetko ko može da postane YouTuber jer to je glupo ako se izlažeš pred kamerom i pričaš sa ljudima, jer to je ipak neki vid komunikacije. Tako ako je na primjer neka osoba potištena u sebi ona će imati veću slobodu da priča pred kamerom nego sa drugim osobama zapravo. I te osobe zapravo žele da unište tu karijeru koju žele tinejdžeri da započnu i jednostavno to... (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Mladi ipak ponekad koriste internet za lični razvoj kao i za traženje informacija o stvarima koje su im potrebne za školu, kao što su domaći zadaci, projekti, da se bolje upoznaju sa nekim pojmom, više pročitaju o nekim događajima, da pogledaju kako izgleda neki poznat grad ili mjesto u svijetu, za šta uglavnom koriste Wikipediju, zatim za prevođenje teksta sa

nekog stranog jezika i sl. Internet se koristi i kao prečica za obavljanje nekih školskih zadataka kao što je čitanje lektire. Na internetu se lako nađe prepričana lektira koja im je potrebna za čas. Međutim, neki participanti smatraju da je sadašnji način obrazovanja tijesno spojen sa internetom. Ne samo da se može naći odgovarajući materijal za školu već se zahvaljujući povezanosti preko interneta može lako komunicirati sa drugarima u cilju informisanja i dogovaranja oko školskih obaveza ili zajedničko vježbanje domaćih zadataka.

Kada imamo neki projekat ili nešto, odmah svi idemo na internet da tražimo. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

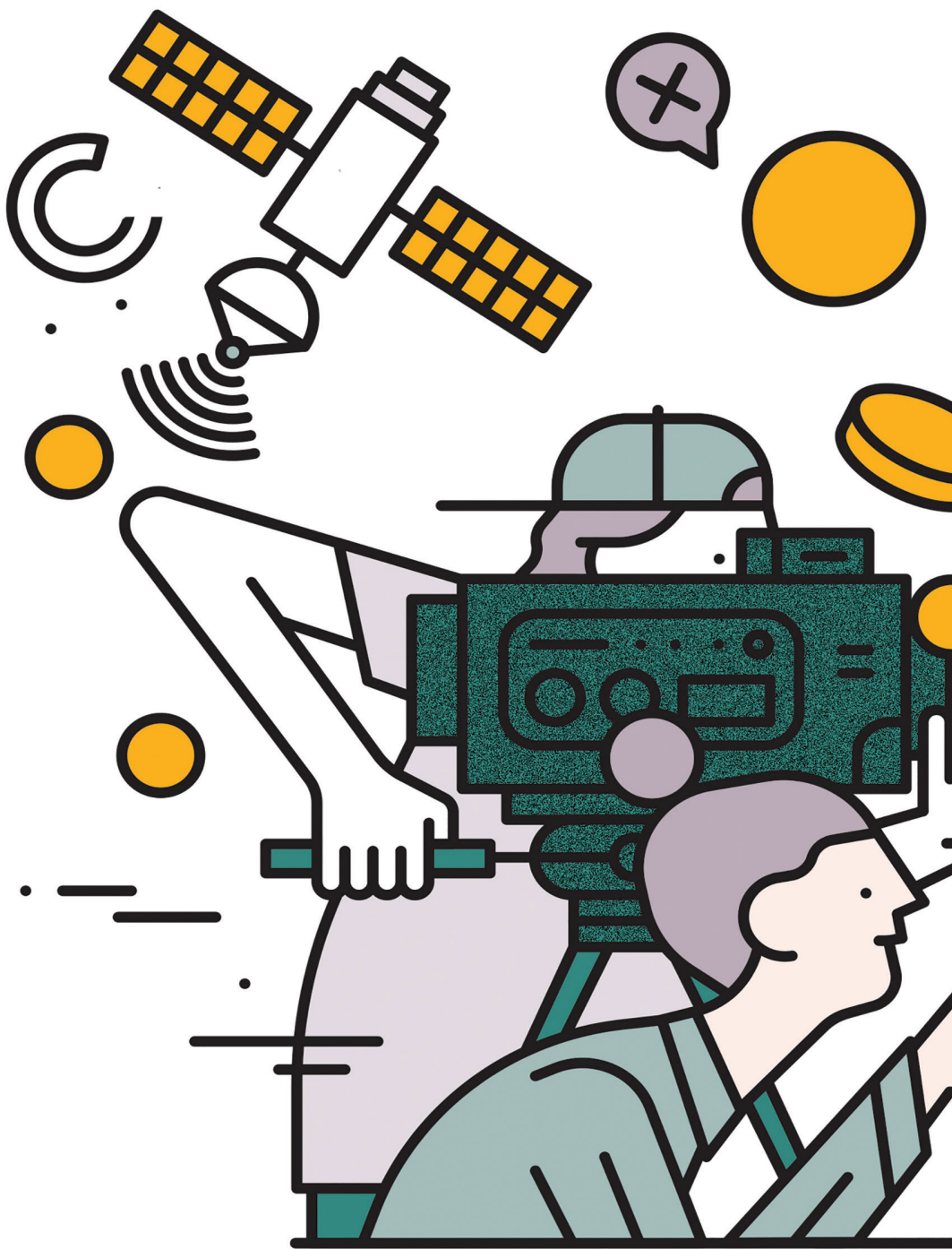
Vezano za čitanje i tako. Ne čitam na primjer roman nego samo uzmem sa interneta. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Čitam prepričane lektire i prepisujem analizu lektira. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Kada nam treba nešto, prevodilac ili nešto za neku lektiru da pročitamo kad nemamo tu knjigu ili nešto slično. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Ako ima nešto drugo mi to nađemo na internetu, ne mora to biti škola. Ja na primjer koristim kad imamo neka pitanja koja ne mogu da nađem u knjizi onda ih nađem na internetu i to naučim iako to rijetko radim. Baš ako me nešto zanima pa onda to nađem. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Ali pored toga ja ne bih mogla da zamislim školovanje bez mobilnog telefona, bez pristupa internetu i računara. To je do tih granica došlo. Tipa poslaću Dragi poruku da je pitam šta ima za domaći ili će ona preko poruke da mi objasni neki zadatak iz matematike ili čućemo se preko Skype-a da vježbamo francuski. To je toliko postalo ukorenjena u sistemu obrazovanja da trenutno ne bih mogla bez toga da ga zamislim bez interneta. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

DA LI U MEDIJIMA IMA DOVOLJNO SADRŽAJA POSVEĆENIH: OSOBAMA SA INVALIDITETOM

U razgovoru sa mladima u Crnoj Gori interesovalo nas je da vidimo kakvo je njihovo mišljenje o zastupljenosti medijskih sadržaja na TV programima i portalima vezanih za neke manjinske grupacije, koje se često označavaju kao ranjive grupe, kao što su osobe sa invaliditetom, pripadnici Romske i LGBTpopulacije. Participantima su ove teme bile veoma inspirativne i rado su o njima pričali.

Participant su pokazali veliko razumijevanje za osobe sa invaliditetom pogotovu za njihove probleme, loše uslove u kojima žive i funkcionišu i izrazili apel da im društvo pomogne. Participant su podijeljeni u mišljenju koliko se osobama sa invaliditetom posvećuje medijska pažnja. Opšta je ocjena da i ako ima priloga i emisija posvećenih problemima ovih osoba, da se društvo ipak mnogo ne zalaže da ih zaštiti i da se ne osjećaju inferiorno u odnosu na druge ljude.

Ja iskreno mislim potpuno suprotno od Vasilija a to je da se veoma često može čuti na televiziju o njihovim pravima i potrebama. Iskreno ja mislim da ne prođe ni jedan dnevnik a da ne bude jedan prilog koji ima veze sa njihovim pravima i potrebama, mislim na sve tri grupacije. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Mislim da sam baš danas na radiju čuo o psiho-fizičkom zlostavljanju osoba sa posebnim potrebama i baš sam čuo neke komentare od ljudi šta misle o tome. Većina ljudi misli, odnosno osuđuje to, ali ja smatram da oni pri tome nijesu iskreni i da nemaju dovoljno volje da se tome suprotstave pošto se to toliko ne tiče njih. Tek ukoliko je član njihove porodice pripadnik te neke manjinske populacije, onda se tek posvećuju malo više tome. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Što se tiče djece sa invaliditetom baš uopšte mislim da nema emisija niti sadržaja o njima, a mi uopšte nijesmo upućeni u takve stvari te djece. Mislim da bi trebalo više da se obrati pažnja na tu djecu jer su i oni kao i mi samo što imaju te neke smetnje, što opet ne mora da znači da treba budu nešto odvojeni tako. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Što se tiče osoba sa invaliditetom, prema njima trebamo da se odnosimo jednako kao i prema svima ostalima, oni ne mogu da rade kao i osobe koje nemaju te potrebe i samim tim i njih ne trebamo da forsiramo u polje u kojem niti žele niti mogu da idu, fizički. I mislim da trebamo svakom dati jednaku šansu. Tipa, ako neko želi od njih da bude programer nije problem zato što može da kuca na kompjuter iako je u kolicima, ali na primjer da budete konobar u kolicima nema smisla. Moramo im dati opciju šta mogu da budu sa tim njihovim fizičkim manama, a ne da se odnosimo prema njima kao da sve mogu da rade ili forsiramo neka polja u koja ne mogu, a mislim da bi to je njima smetalo da se bave određenim problemima. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Onako, da se možda neka djeca sa posebnim potrebama uklope, kako da mi kao njihovi vršnjaci njima pomognemo, kako da se ponašamo prema njima. Smatram da su oni ipak malo drugačiji tako da mi trebamo prema njima da se ponašamo malo bolje i ne znam. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Mnogi mladi ljudi su u svojoj školi ili odjeljenju imali osobu sa invaliditetom i ophodili se na najbolji način, međutim većina njihovih vršnjaka i ljudi ih ne prihvata i ne razumije. Mladi ljudi osuđuju takav odnos ljudi prema ovim osobama. Stoga smatraju da bi emisije u kojima bi se ljudi bolje upoznali sa njihovim potrebama i problemima u funkcionisanju pomogle da se odnos prema njima promijeni na bolje.

Imali smo u školi jednu djevojčicu sa invaliditetom. Naravno da smo je prihvatili i pomogli joj da nastavi dalje, da pohađa nastavu i prihvatili smo je kao da je sve OK. (5. grupa, Berane, dječaci)

Pa isto nešto kao Milan kod nas. On je u stvari nešto kao dijete sa posebnim potrebama jer on kao da nekad nije svjestan uopšte šta radi. Za njegovo stanje je karakteristično što on ne zna šta radi, kao da ne razmišlja svojom glavom već da neko drugi razmišlja. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Imam burazera koji je slijep, Iskrinu neku drži ili tako nešto. Mnogi mu se smiju kad prođe... pa da evo na primer ja ga nede vodim i vidim dosta ljudi kad prođemo da ga gledaju sa podsmijehom. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Pa obično oni idu u posebne škole, oni su marginalizovani, zaobilaze ih i ne žele da se druže sa njima. Mislim da je to sramno. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Možda nije korektno, ali smatram isto tako da dijete više pati kada nije u svom okruženju, već u okruženju djece koja mogu više i bolje od njega i kad se osjeća izolovanim, kada profesori više pažnje poklanjaju njima ili više im gledaju kroz prste. Mislim da bi trebalo više škola da postoji za takvu djecu, kao i da se više čuje za njih jer ja na primjer do sada uopšte nisam znala za sve ovo. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Pa ne znam. Slažem se sa Violetom, a takođe mislim da ne obraćaju dosta pažnje na osobe sa invaliditetom ili one koje imaju neke posebne potrebe. Ja sam u svojoj prošloj školi odakle sam se prebacila ovdje, imala drugaricu koja je imala takve probleme: nije mogla da hoda, piše i da priča. Većinom niko nije htio da joj pomogne ili su joj se smijali zbog toga ili nešto. Niko nije htio da joj pomogne da napiše to što treba ili da je izvede napolje jer ona treba da šeta i niko nije obraćao pažnju na nju. U zadnje vrijeme već su je prihvatili kao drugaricu i postalo je bolje ali ne obraćaju toliko pažnju na to. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

PRIPADNICIMA RAE POPULACIJE

Prema mišljenju participanata mediji ne pridaju veliki značaj niti daju dovoljno prostora pitanjima vezanima za pripadnike RAE populacije, kako TV mediji tako i internet. Većina participanata je navela da u školi imaju drugare pripadnike RAE populacije i da ih ni na koji način ne izdvajaju od drugih drugara. Smatraju da smo svi isti i da među njima nema nikakve razlike, međutim, takvo mišljenje, smatraju oni, na žalost ne dijeli većina njihovih školskih drugara, ne prihvataju ih i često ih maltretiraju. Mediji bi u ovom slučaju, isto kao i kod osobama sa invaliditetom, trebali da im posvete određene emisije u kojima bi se vidjelo da se oni ni na koji način ne razlikuju od drugih ljudi i da su svi ljudi jednaki.

Što se tiče Roma, koliko ja znam nimalo, nikad nijesam vidio na vijestima da pričaju o njima niti sam pročitao na Internetu ništa, kao da ne postoje. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Prošle ili pretprošle godine je to bilo, ne sećam se kad tačno, u našu školu su išla dva dječaka Roma, i bukvalno nijesu mogli proći što im nešto neko nije dobio, da ih isprovociraju. I napustili su kasnije školu. Ali kad vidite onako sa strane da se muče da idu u školu, srednje obrazovanje i onda dođe neka bukvalno napaćena budalčina i počne da ga zeza zbog toga što je on Rom, kao da je on to birao, mislim da treba na to da se obrati pažnja. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

U našoj školi ima dosta pripadnika romske populacije, njih su mnogi izbjegavali, onda je počela škola da se bavi time i možda se malo smirilo na kraju, ali opet nijesu toliko prihvaćeni kao mi. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Romskoj populaciji isto tako uopšte se ne pridaje značaj. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)
Svi smo mi isti...jednaki. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Da, ja imam druga koji uopšte nije ni različit od nas, zašto bi i bio. (4. grupa, Herceg Novi, djevojčice)

Ja sam imala u osnovnoj takvu devojčicu, prema njoj su svi bili što se tiče naše škole korektni, svi su se udružili i posvećivali joj pažnju, što se nje tiče ona je baš prihvaćena. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Mi smo isto imali u školi ali nisu hteli da nastave školovanje i tako, ali isto mislim ako mi njima pružamo i pomažemo im da oni to trebaju da prihvate a nekada im je sve pruženo i plaćeno, ali oni to neće da koriste. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

U frizerskom u drugom razredu ima jedna djevojka ali ne pravimo nikakvu razliku između toga i oni su ljudi kao i mi nije to ništa strašno nije strano, to je samo boja kože ostalo sve isto. (5. grupa, Berane, dječaci)

PRIPADNICIMA LGBT POPULACIJE

Za razliku od prethodnih manjinskih grupa, participanti u najvećem broju smatraju da se pripadnicima LGBT populacije u medijima poklanja čak i prevelika pažnja. Jedan od mogućih razloga za ovakvo mišljenje je i vrijeme održavanja fokus grupne diskusije, a to je baš u periodu pripreme i odvijanja šetnje pripadnika i podržavaoca orijentacije ove populacije, tzv. *Parade ponosa*. Jedan dio participanata je upravo primjetio da se ovoj populaciji poklanja pažnja samo u vrijeme održavanja *Parade ponosa* ali ne i prije i nakon nje, dok veliki dio njih smatra da ovoj grupi mediji daju nepotrebno puno mjesta u odnosu na druge grupe.

Najviše od te tri grupe LGBT se najviše pojavljuje u medijima, Romi nikako, a ti sa posebnim potrebama baš nikako, to još nijesam vidio. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Pa nije često, ali na primer kad treba da dođe da parade to sve bruji. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Što se tiče na primjer LGBT, to i onda samo kad je Parada ponosa, pa čisto da nas obavijeste koje će ulice i kada biti zatvorene. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Neke ljude naprosto isprovocira. Bilo je prošle godine da su ih kamenovali, a oni na kraju ispadnu žrtve zato što je policija na njihovoj strani, Vlada, ko li već? (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Najveći broj participanata ima negativan odnos prema LGBT populaciji, pri čemu se najviše ističu dječaci. Mnogi od njih smatraju da je u pitanju bolest ili neka vrsta poremećaja, dok ima i onih koji smatraju da se prosto radi o drugačijem seksualnom opredjeljenju. Po mišljenju drugih njima treba dozvoliti jednakost koju traže jer su oni jednaki kao i svi ostali, na taj način neće biti potrebe za stalnim izražavanjem njihovog mišljenja. To je po meni bolest. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

I po meni je to bolest. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Ne, to su ljudi koji su rođeni sa nekim poremećajem hormona i čim je poremećaj hormona u pitanju, to znači da je to bolest, samim tim smatram da ne trebamo da ih ohrabrujemo da prave tu paradu. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Ako je nešto bolest trebaju da se liječe a ne da veličaju to. Mislim da to nije zdravo za našu djecu i ja ne bih volio da moje dijete na primer sutra vidi kako se dva muškarca ljube. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

Evo na primjer, LGBT populacija. Svi ih osuđuju a na primjer ja uopšte nisam protiv toga, ne znam zašto bi uopšte ljudi trebali da ih osuđuju, to je njihov izbor. Oni kažu da je to bolest, nije bolest uopšte, to je njihovo opredjeljenje. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Kada su u pitanju potrebe, ja na primjer evo kod LGBT populacije nije sam čuo da oni imaju neke izražene potrebe, osim toga što traže jednakost. Upravo zbog toga ja mislim da im treba dozvoliti tu jednakost a ne konstantno da tražimo od njih da izražavaju neko svoje mišljenje, niti trebamo da se odnosimo specijalno prema njima niti da ih diskriminiramo, već oni trebaju da budu potpuno jednaki sa nama. Zbog toga takođe ne treba niti da ih uvažavamo previše niti da ih omalovažavamo već prosto trebaju da budu jednaki sa drugima.
(2. grupa, Podgorica, dječaci)

KOLIKO SU MLADI LJUDI UKLJUČENI U REALIZACIJU PROGRAMA NJIMA POSVEĆENIM

Obzirom da je analiza pokazala da televizijski mediji i portali oskudijevaju u pogledu sadržaja za srednjoškolce, interesovalo nas je koliko su oni sami spremni da se uključe u realizaciju nekih medijskih sadržaja, priloga i programa za njihov uzrast i probleme i pitanja koja su njima interesantni. Koliko su oni sami spremni da kreiraju takve emisije. Na pitanje koliko su mladi ljudi uključeni, odnosno zainteresovani da budu uključeni u kreiranje nekih medijskih programa koji bi njima bili namijenjeni, dobili smo sledeće odgovore:

Slabo. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Ja ne znam nikog. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Višeglasje: Pa i nisu nešto zainteresovani. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Ja mislim da ih jednostavno nije briga i da ih to toliko ne zanima. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Većina, čak 90% mojih prijatelja ne bi nikad imala veze sa tim niti bi izašlo na televiziju. Svi smatraju da je to neki tabu i da će biti prozivani zbog nekih njihovih ideala, i zato niko ne želi da izjavi svoje mišljenje javno. Baš kad smo pravili ankete za UNICEF, ovaj projekat koji je sniman, većina ljudi koje smo pitali za mišljenje su samo odbili i nastavili. To nijesu bili ljudi samo naše generacije već i mnogo stariji. Poklopili smo sve te grupe i dobra većina, ja bih rekao 90% je odbilo da prihvati sve to. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Kada se radi o ovakvoj aktivnosti participant se uglavnom slažu da su njihove generacije potpuno nezainteresovane za bilo kakvu aktivnost slične vrste, ocenjujući da su njihovi vršnjaci pasivni, bezvoljni i nemotivisani da se kreativno ispolje. Interesantno je da osnovni razlog za ovakvu ocenu sami participant vide u tome što im je sve omogućeno, sve na dohvat ruke, ni oko čega ne moraju lično da se potrude. Takođe, kao razlog ove nezainteresovanosti za učešće u kreiranju nekog medijskog sadržaja ili u nekoj običnoj televizijskoj anketi, pa i šire kada se radi o bilo kakvoj ličnoj angažovanosti u nekim aktivnostima u školi ili van nje, participant navode neprijatnost zbog moguće kritike od strane njihovih vršnjaka. Oni se boje da im vršnjaci ne kažu kako je to što rade glupo, tako da im i u ovom slučaju, kako i

sami potvrđuju, nedostaje samopouzdanje. Međutim, sami participanti ipak priznaju da imaju talenta i da su kreativni ali im je neprijatno da u javnosti kažu šta misle.

Sve im je na dohvat ruke, internet pruža sve, samo sjednete i pogledate, ne morate da se previše cimate. (10. grupa, Nikšić, dječaci)

Ja isto tako nijesam sigurna jer u principu današnje generacije čini mi se rade sve da izbjegniju neku vrstu obaveze, samo da se prođe lakšim putem. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Vidi se statičnost kod nas, mi u stvari imamo želju ali ne želimo da se pokrenemo da išta radimo po tom pitanju. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Mi u stvari ne želimo da uradimo nešto što bi bilo bolje za sve ostale ako se slažete. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Ja mislim da je to posledica zapravo vaspitanja, nama sve roditelji serviraju, ja ću sve da uradim za tebe, ja ću da sredim, ja ću da kuvam, ja ću da počistim. Mislim nije kod mene takav slučaj, ali eto. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Nas je većinom muka da pričamo pred svima, možda neko ima tu želju ali ga je stid. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Niti se slažem niti se ne slažem, našao bih se na pola puta, zato što postoje ljudi koji stvarno ne bi voljeli da iskažu svoje mišljenje baš iz tog razloga što misle da će da primi mnoge kritike koje ne bi voljeli da prime, međutim kada bi to počelo da se sprovodi kada bi se dešavalo mnogo češće da bi se više ljudi oslobađala i vremenom bi postalo sasvim normalno da se da izjava za televiziju. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Mislim da u stvari oni misle da ako se pojave u nekoj emisiji da će se ljudi sprdati sa njima, da će ga izbegavati ili nešto slično, da mu se sprdaju zato što je bio tamo. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Iako ocjenjuju da su mladi prilično nezainteresovani da ispolje neke svoje talente i sami kreiraju određene sadržaje posvećene vršnjacima, jedan dio participanata našeg fokus grupnog razgovora pokazuje zainteresovanost, želju i volju da se aktivira i da učestvuje u rješavanju nekih problema mladih. Mnogi od njih bi rado učestvovali u kreiranju nekih sadržaja ali nemaju priliku za to i nemaju informacija o tome gdje se dešava nešto gdje bi se oni mogli pokazati i dati svoj doprinos

Recimo ima dosta nas koji smo kreativni ali nemaju svi tu priliku da iznesu to. (7. grupa, Bijelo Polje, djevojčice)

Pa evo nas nekoliko iz odeljenja smo baš za to da se aktiviramo i da uradimo nešto... pa bukvalno problemi mladih, kako da rješavamo probleme, kako da pomognemo i onda bi

vidjeli šta još ide i kako da nastavimo. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Vjerovatno gde imaju priliku. Eto da dođu i da traže neke statistike mi bi se sigurno prijavili, a mi sami nekako nemamo ni tih prilika da se pokažemo ili da budemo uopšte dio nečega, neke ekipe, mi sami ne možemo ništa jer mi nemamo ni iskustva. Ali da neki ljudi koji znaju o tome počnu da traže tinejdžere koji bi bili zainteresovani za to bi bilo sigurno dosta djece koji bi se prijavili. (9. grupa, Nikšić, djevojčice)

Ja bi bio veoma rad da učestvujem u nekim takvim programima ali nijesam siguran gdje bih mogao sad, da i želim, da uđem u neke takve stvari. Eto već smo ranije pominjali emisiju Perspektiva i rado bih se prijavio da budem učesnik u slučaju ako bi se opet snimala u Podgorici ali eto ja ne znam ni kako bih se prijavio ni kako bih opšte došao do informacije da će doći eventualno u Podgoricu i da se to snima, jedino da imam neku sreću da naiđem na to putem Interneta jer nema drugog načina. Imali bi želju ali nismo sigurni kako da dođemo do informacija. (2. grupa, Podgorica, dječaci)

Pa nije da nismo zainteresovani nego nema ko to da vodi, nema niko stručniji da nam pokaže. Evo na primer ja sam bila u đlačkom parlamentu. Cijelu godinu smo pripremali taj neki prilog da bismo pokazali profesorima. Mislim, niko nije imao da nas uputi, sve smo to snimali u dvorištu škole i to je snimala naša drugarica iz četvrtog srednje kojoj je otac profesor informatike, koji joj je sklopio scenario i kameru i opet to na kraju nije ispalo kako valja. (6. grupa, Berane, djevojčice)

Ja sam pisala za portal Sunčev zrak koji je posvećen djeci sa invaliditetom, međutim kako nije bila velika gledanost, to se ugasilo i koliko vidim i dalje ne funkcioniše. Ja sam prestala da pišem pre dvije godine. (1. grupa, Podgorica, djevojčice)

Ja baš volim da filozofiram i da podijelim svoje mišljenje. Bilo bi mi drago da kažem što imam. (8. grupa, Bijelo Polje, dječaci)

